

**Rapport naar aanleiding van AFM-onderzoek naar kwaliteit accountantscontrole en stelsel van kwaliteitsbeheersing en
-bewaking bij negen OOB-vergunninghouders**

21 maart 2013

De AFM bevordert eerlijke en transparante financiële markten. Wij zijn de onafhankelijke gedragstoezichthouder op de markten van sparen, lenen, beleggen en verzekeren. De AFM bevordert zorgvuldige financiële dienstverlening aan consumenten en ziet toe op een eerlijke en efficiënte werking van de kapitaalmarkten. Ons streven is het vertrouwen van consumenten en bedrijven in de financiële markten te versterken, ook internationaal. Op deze manier draagt de AFM bij aan de welvaart en de economische reputatie van Nederland.

	Autoriteit Financiële Markten	2
	Leeswijzer	4
1	Inleiding	5
2	De negen OOB-vergunninghouders werken aan fundamentele verbeteringen	10
3	Factoren die van invloed zijn op de kwaliteit	14
4	Uitkomsten van het onderzoek	21
5	Kwaliteitsmaatregelen OOB-vergunninghouders	38

Leeswijzer

In paragraaf 1 van dit rapport wordt de achtergrond geschetst van het onderzoek naar de kwaliteit van de uitvoering van de accountantscontrole en het stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking bij negen OOB-vergunninghouders. Dit betreft alle OOB-vergunninghouders met uitsluiting van de grote vier accountantsorganisaties waarover reeds op 1 september 2010 een rapport is verschenen. In deze paragraaf worden ook het doel van het onderzoek, de wijze waarop de AFM het onderzoek heeft uitgevoerd en het proces van het onderzoek beschreven. Paragraaf 2 bevat de conclusies en aanbevelingen van de AFM naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek. Paragraaf 3 gaat in op de factoren die van invloed zijn op kwaliteit. In paragraaf 4 van dit rapport is een samenvatting van de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek weergegeven. Paragraaf 5 beschrijft de kwaliteitsmaatregelen die de OOB-vergunninghouders hebben genomen naar aanleiding van de bevindingen van de AFM.

De Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta) verbiedt de AFM om vertrouwelijke informatie, die zij in het kader van haar toezicht heeft verkregen, openbaar te maken. De Wta staat wel toe dat de AFM die vertrouwelijke informatie gebruikt om algemene mededelingen te doen, zolang die niet kunnen worden herleid tot afzonderlijke personen of accountantsorganisaties. Daarom zijn de belangrijkste bevindingen uit dit onderzoek waar nodig geanonimiseerd en niet per OOB-vergunninghouder individueel weergegeven.

Contact

Meer informatie over het toezicht op accountantsorganisaties vindt u op de website van de AFM (www.afm.nl) onder Professionals > Accountantsorganisaties. Hebt u naar aanleiding van dit rapport specifieke vragen? Stuur dan een e-mail naar wta@afm.nl, een brief naar Autoriteit Financiële Markten, t.a.v. Afdeling Toezicht accountantsorganisaties, Postbus 11723, 1001 GS Amsterdam, of bel naar (020) 797 2000.

1 Inleiding

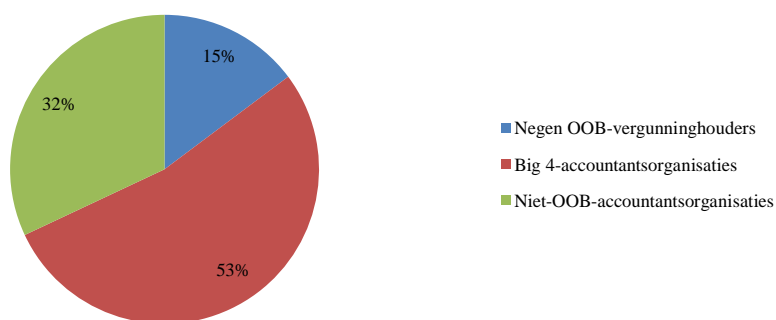
1.1. Achtergrond

In dit rapport doet de AFM verslag van de reguliere onderzoeken die de AFM in 2011 en 2012 heeft uitgevoerd bij negen accountantsorganisaties die beschikken over een vergunning die mede strekt tot het verrichten van wettelijke controles bij organisaties van openbaar belang (OOB-vergunninghouders)¹. De reguliere onderzoeken zijn uitgevoerd bij de volgende negen OOB-vergunninghouders:

- Accon avm controlepraktijk B.V.
- Baker Tilly Berk N.V.
- BDO Audit & Assurance B.V.
- Grant Thornton Accountants en Adviseurs B.V.
- HLB Schippers Beheer N.V.
- HLB van Daal & Partners N.V.
- Maatschap PKF Wallast
- Mazars Paardekooper Hoffman Accountants N.V. en
- SMA Accountants N.V.

De onderzochte negen OOB-vergunninghouders hebben een vergunning van de AFM gekregen en vallen daardoor onder het doorlopend toezicht van de AFM. Uit de AFM Monitor 2012 blijkt dat de negen onderzochte OOB-vergunninghouders gezamenlijk ongeveer vijftien procent van het totaal aantal wettelijke controles in Nederland verrichten. Zij verrichten ongeveer negen procent van het totaal aantal wettelijke controles bij OOB's en ongeveer vijftien procent van het totaal aantal wettelijke controles bij niet-OOB's.²

Aantal wettelijke controles

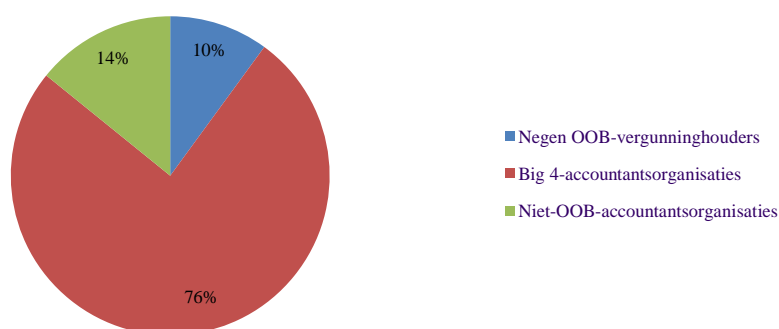
Figuur 1 Verdeling aantal wettelijke controles over accountantsorganisaties

¹Organisaties van openbaar belang (OOB's): beursgenoteerde ondernemingen, kredietinstellingen en verzekeraars. Waar in dit rapport wordt gesproken over "accountantsorganisatie" of "OOB-vergunninghouder" worden veelal ook de Nederlandse onderdelen van het netwerk bedoeld waartoe de accountantsorganisatie behoort.

²De Big 4-accountantsorganisaties (Deloitte Accountants B.V., Ernst & Young Accountants LLP, KPMG Accountants N.V. en PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.) verrichten gezamenlijk ongeveer 91 procent van het totaal aantal wettelijke controles bij OOB's en ongeveer 51 procent van het totaal aantal wettelijke controles bij niet-OOB's. De niet-OOB-accountantsorganisaties verrichten gezamenlijk ongeveer 34 procent van het totaal aantal wettelijke controles bij niet-OOB's.

De omvang van de controleopdrachten bij de OOB-controlecliënten van deze negen OOB-vergunninghouders is ongeveer vier keer kleiner dan die bij de OOB-controlecliënten van de Big 4-accountantsorganisaties.³ Verder blijkt uit de meest recente transparantieverlagen van de negen OOB-vergunninghouders dat deze groep OOB's voor circa 38 procent uit verzekeraars bestaat en voor circa 62 procent uit beursgenoteerde ondernemingen. Deze beursgenoteerde ondernemingen zijn vooral investeringsvehikels van grote niet-OOB-ondernemingen die verhandelbare obligaties hebben uitgegeven. Uit de AFM Monitor 2012 blijkt dat de negen OOB-vergunninghouders een aandeel van circa tien procent van de totale omzet uit wettelijke controles in Nederland hebben.

Omzet uit wettelijke controles

Figuur 2 Verdeling omzet uit wettelijke controles over accountantsorganisaties

Met het uitvoeren van de reguliere onderzoeken bij de negen OOB-vergunninghouders heeft de AFM de kwaliteit van de accountantscontrole en het stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking bij alle OOB-vergunninghouders beoordeeld. De AFM is haar onderzoeken gestart bij de Big 4-accountantsorganisaties. Bij deze accountantsorganisaties heeft de AFM in de afgelopen jaren een aantal reguliere en themaonderzoeken uitgevoerd. In 2008 heeft de AFM een themaonderzoek uitgevoerd naar aanleiding van de kredietcrisis en daarover op 3 december 2009 gerapporteerd.⁴ Vervolgens heeft de AFM in 2009 reguliere onderzoeken uitgevoerd en daarover op 1 september 2010 gerapporteerd.⁵ In de eerste helft van 2011 heeft de AFM bij alle OOB-vergunninghouders het themaonderzoek “Prickels voor kwaliteit” uitgevoerd en daarover op 6 oktober 2011 gerapporteerd.⁶ Tot slot heeft de AFM op 11 december 2012 een rapport uitgebracht naar aanleiding van een themaonderzoek bij de Big 4-accountantsorganisaties naar de kwaliteitsbeheersing van de accountantscontrole van de jaarrekeningen van woningcorporaties.⁷

³ Gemeten naar de gemiddelde omzet uit wettelijke controle die de accountantsorganisaties in rekening hebben gebracht bij hun controlecliënten. De negen OOB-vergunninghouders behaalden gemiddeld circa € 33.000 omzet uit wettelijke controles per OOB-controlecliënt, terwijl de Big 4-accountantsorganisaties een gemiddelde omzet behaalden van circa € 141.000 per OOB-controlecliënt. Bron: AFM Monitor 2012.

⁴ Rapport algemene bevindingen kredietcrisisonderzoek, 3 december 2009.

⁵ Rapport algemene bevindingen kwaliteit accountantscontrole en kwaliteitsbewaking, 1 september 2010.

⁶ Prickels voor kwaliteit accountantscontrole. Een verkenning, 6 oktober 2011.

⁷ Rapport naar aanleiding van AFM onderzoek naar wettelijke controles bij woningcorporaties, 11 december 2012.

1.2. Ontwikkeling aantal OOB-vergunninghouders sinds invoering Wta

Er zijn thans dertien OOB-vergunninghouders opgenomen in het register van de AFM. Dit zijn vijf accountantsorganisaties minder dan het aantal accountantsorganisaties waarvan de AFM de vergunningaanvraag in 2007 heeft ontvangen. Twee accountantsorganisaties hebben de aanvraag omgezet naar een niet-OOB-vergunningaanvraag. Van een andere accountantsorganisatie heeft de AFM de vergunningaanvraag afgewezen, omdat deze niet voldeed aan de eisen die de Wta stelt aan een OOB-vergunninghouder. Baker Tilly Berk B.V. was tot voor kort OOB-vergunninghouder, maar heeft de vergunning laten intrekken vanwege een aanpassing in de organisatiestructuur. De wettelijke controles worden verricht door vergunninghouder Baker Tilly Berk N.V. Vergunninghouder Extendum Audit B.V. heeft de vergunning in de zomer van 2012 omgezet van een OOB-vergunning naar een niet-OOB-vergunning en haar opdracht met de OOB-controlecliënt beëindigd. Tot slot is het vermeldenswaardig dat HLB Schippers Beheer N.V. en BDO Audit & Assurance B.V. per 1 januari 2013 een strategische samenwerking zijn aangegaan die binnen enkele jaren zal moeten leiden tot een volledige integratie van HLB Schippers Beheer N.V. in BDO Audit & Assurance B.V.

1.3. Doel en uitvoering van het onderzoek

1.3.1. Doel van het onderzoek

De AFM stimuleert accountantsorganisaties in haar toezicht om de kwaliteit van hun accountantscontroles te borgen. Accountantsorganisaties moeten aantonen blijvend aan de eisen bij en krachtens de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta) te voldoen. De AFM voert onderzoeken uit om na te gaan in hoeverre accountantsorganisaties zich aan de op hen toepasselijke wet- en regelgeving houden. De accountantsorganisaties hebben tijdens het vergunningverleningsproces aangetoond in opzet te voldoen aan de eisen bij en krachtens de Wta en de AFM heeft de werking van het systeem van kwaliteitsbeheersing indertijd op hoofdlijnen getoetst aan de hand van een beperkt aantal accountantscontroles. In het doorlopend toezicht wil de AFM de kwaliteit van de accountantscontroles vaststellen. Op basis van een risicoanalyse heeft de AFM bepaald welke (onderdelen van de) accountantscontroles en aspecten van het stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking worden betrokken in het onderzoek. Deze zijn toegelicht in paragrafen 1.3.2. en 1.3.3.

1.3.2. Onderzoek accountantscontroles

De AFM heeft in totaal 47 accountantscontroles over boekjaren 2009, 2010 en 2011, waarvan het merendeel over 2011, betrokken in de onderzoeken naar de kwaliteit van de accountantscontrole. Dit betrof 12 accountantscontroles bij OOB's en 35 accountantscontroles bij niet-OOB's (tabel 1).

Aantal accountantscontroles bij OOB's	12
Aantal accountantscontroles bij niet-OOB's	35
Totaal	47

Tabel 1 Aantal onderzochte accountantscontroles OOB's en niet-OOB's

De 47 accountantscontroles hebben betrekking op ondernemingen in de sectoren financieel, bouw/vastgoed, productie, handel en enkele overige sectoren. De AFM heeft haar onderzoek in het

bijzonder gericht op de sectoren **financieel⁸ en bouw/vastgoed**. In deze sectoren bestaan vanwege de specifieke verslaggevingseisen risico's op fraude en integriteitsissues en de waarderingsproblematiek geeft een verhoogd risico dat zich tekortkomingen voordoen in de jaarrekening. Omdat niet alle OOB-vergunninghouders accountantscontroles in de sectoren financieel en bouw/vastgoed verrichtten, heeft de AFM ook accountantscontroles uit andere sectoren geselecteerd voor haar onderzoek. Tabel 2 geeft de verdeling van het aantal accountantscontroles over de verschillende sectoren weer. De sectoren bouw en vastgoed zijn samengevoegd, omdat de geselecteerde controlecliënten in veel gevallen in beide sectoren activiteiten verrichtten.

Financieel	Bouw/Vastgoed	Productie	Handel	Overige ⁹	Totaal
10	14	4	8	11	47

Tabel 2 Verdeling aantal accountantscontroles over sectoren

Daarnaast heeft de AFM het onderwerp **continuïteit** in haar onderzoek van de geselecteerde accountantscontroles betrokken. Door de financiële en economische crisis kunnen in vrijwel alle sectoren de resultaten sterk onder druk staan en kunnen herfinancieringen lastiger, zo niet onhaalbaar blijken. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het aantal faillissementen dat zich in deze sectoren in 2011 heeft voorgedaan.¹⁰

De AFM heeft in het bijzonder beoordeeld of de externe accountant voldoende en geschikte controle-informatie heeft verkregen om zijn accountantsoordeel op te baseren. Bij de beoordeling van de geselecteerde accountantscontroles heeft de AFM, voor zover relevant en van toepassing, de volgende onderwerpen betrokken:

- Heeft de externe accountant voldoende controlewerkzaamheden verricht ten aanzien van de volledigheid van de omzet?
- Heeft de externe accountant voldoende controlewerkzaamheden verricht ten aanzien van het bestaan en de waardering van de volgende balansposten (afhankelijk van omvang en sector controlecliënt)?
 - Onroerend goed
 - Financiële activa
 - Beleggingen
- Heeft de externe accountant voldoende controlewerkzaamheden verricht ten aanzien van de verwerking van opbrengsten en kosten uit hoofde van onderhanden projecten?
- Heeft de externe accountant voldoende controlewerkzaamheden verricht ten aanzien van de gehanteerde continuïteitsveronderstelling (COS 570)?
- Heeft de externe accountant zich als groepsaccountant actief en kritisch opgesteld ten opzichte van ingeschakelde (buitenlandse) accountants en heeft hij zo zekerheid verkregen dat hij kan steunen op de door deze andere accountants verrichte controlewerkzaamheden (COS 600)?
- Heeft de externe accountant zich actief en kritisch opgesteld ten opzichte van een door hemzelf of door de controlecliënt inschakelde deskundige (COS 620 en COS 500.8), dan wel een door de controlecliënt ingeschakelde serviceorganisatie (COS 402), en heeft hij zo zekerheid verkregen dat hij kan steunen op het werk van deze deskundige of serviceorganisatie?

De AFM beoordeelt de uitvoering van de controle door de externe accountant op materiële aspecten. Dit houdt in dat de toezichthouders van de AFM samen met de externe accountant het controledossier

⁸ Het betreft vooral accountantscontroles bij verzekeraars (veelal regionale onderlinge waarborgmaatschappijen) en pensioenfondsen.

⁹ De overige sectoren zijn IT, dienstverlening, transport, automotive, de agrarische sector en de grafische sector.

¹⁰ Zie voor het aantal faillissementen: D&B Faillissementen Statistiek – Totaal 2011, Dun & Bradstreet B.V. Te vinden via: <http://www.dnb-nederland.nl/dnb-service/faillissementstatistieken>.

doornemen. De toezichthouders stellen vragen over de manier waarop de accountant de jaarrekening heeft gecontroleerd, hoe de accountant tot bepaalde standpunten is gekomen en hoe hij zijn overwegingen en beslissingen heeft vastgelegd. De AFM beoordeelt niet het gehele controledossier, maar richt zich op twee tot drie vooraf geselecteerde focusgebieden. Deze focusgebieden zijn afhankelijk van de typologie van gecontroleerde onderneming, maar betreft altijd de meest belangrijke posten van de jaarrekening. Veelal heeft de accountant voor deze posten ook een significant risico benoemd.

1.3.3. Onderzoek stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking

De beleidsbepalers van de negen OOB-vergunninghouders zijn verantwoordelijk voor het bewaken van de kwaliteit van de door hun accountantsorganisatie uitgevoerde accountantscontroles. Naast het beoordelen van accountantscontroles heeft de AFM in haar reguliere onderzoeken dan ook aandacht besteed aan het stelsel van kwaliteitsbeheersing en –bewaking. Hierbij heeft de AFM in het bijzonder aandacht besteed aan de opdrachtgerichte kwaliteitsbeoordeling (OKB), de periodieke interne review en het toezicht op de naleving van de wet- en regelgeving door de beleidsbepalers en de compliance officer.

De AFM heeft niet het gehele stelsel van kwaliteitsbeheersing en –bewaking beoordeeld, maar zich vooral gericht op onderdelen van het stelsel van kwaliteitsbeheersing en –bewaking waar door de AFM bijzondere risico's zijn onderkend. Verder heeft de AFM gesproken met beleidsbepalers, compliance officers en andere betrokken personen en eveneens zelfstandig kennis genomen van de documentatie ten aanzien van het stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking.

1.4. Van onderzoek naar definitief onderzoeksrapport

Een uitgevoerd onderzoek bij een vergunninghouder resulteert in een vertrouwelijk rapport waarin de voorlopige bevindingen van de AFM zijn opgenomen. Voordat deze voorlopige bevindingen in het rapport worden opgenomen, stemt de AFM de feiten af met de direct betrokken externe accountants, de beleidsbepalers en de compliance officer. Daarbij presenteert de AFM de feiten die zij tijdens het onderzoek heeft geconstateerd. Verder geeft de AFM aan of die feiten naar het oordeel van de AFM al dan niet hebben geleid tot normovertredingen. Het rapport met voorlopige bevindingen wordt toegestuurd aan de accountantsorganisatie ten behoeve van de feitenafstemming. De accountantsorganisatie wordt vervolgens in de gelegenheid gesteld om te reageren. De AFM verzoekt de accountantsorganisatie om naar aanleiding van de voorlopige bevindingen, waar van toepassing, gepaste (herstel) maatregelen te nemen om eventuele overtredingen naar het verleden toe te redresseren en herhaling in de toekomst te voorkomen. De AFM beoordeelt de reactie van de accountantsorganisatie en verstuurt vervolgens een rapport met definitieve bevindingen. De reactie van de accountantsorganisatie kan ertoe leiden dat eventuele voorlopige bevindingen van de AFM vervallen of worden aangepast. De AFM heeft alleen de ernstige bevindingen opgenomen in het rapport met bevindingen. Dit zijn de bevindingen waarbij de externe accountants onvoldoende en ongeschikte controle-informatie hebben verkregen over de jaarrekening als geheel om hun accountantsoordeel te kunnen onderbouwen. De minder ernstige bevindingen die de AFM tijdens haar onderzoek heeft geconstateerd zijn mondeling teruggekoppeld aan de OOB-vergunninghouders en de betrokken externe accountants. De bevindingen in het onderhavige publieke rapport zijn gebaseerd op de bevindingen zoals opgenomen in de definitieve vertrouwelijke rapporten. Daarbij heeft de AFM ervoor gezorgd dat de bevindingen niet herleidbaar zijn tot de negen OOB-vergunninghouders en hun controlecliënten.

2 De negen OOB-vergunninghouders werken aan fundamentele verbeteringen

Een accountantscontrole heeft tot doel het versterken van de mate waarin de beoogde gebruikers in de jaarrekening van een controlecliënt een gerechtvaardigd vertrouwen kunnen stellen en deze kunnen gebruiken voor hun beslissingen. Het accountantsoordeel dient met voldoende en geschikte controle-informatie onderbouwd te zijn om gerechtvaardigd te kunnen oordelen dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft en de toelichting daarbij toereikend en begrijpelijk is. De externe accountant brengt dit tot uitdrukking in zijn oordeel dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de grootte en samenstelling van het vermogen, het resultaat, de liquiditeit en de solvabiliteit.

Fundamentele verbeteringen noodzakelijk

De AFM heeft in de onderzochte accountantscontroles van alle negen OOB-vergunninghouders op belangrijke onderdelen ernstige tekortkomingen geconstateerd waardoor de kwaliteit van de accountantscontrole als geheel tekortschiet. Alle negen onderzochte OOB-vergunninghouders zijn daarmee tekortgeschoten in hun zorgplicht. De AFM heeft ernstige bevindingen aangetroffen in 35 van de 47 accountantscontroles die zij heeft beoordeeld. Uit deze bevindingen blijkt dat de externe accountants onvoldoende en ongeschikte controle-informatie hebben verkregen over de jaarrekening als geheel om hun accountantsoordeel te kunnen onderbouwen. Hoewel de accountant in zijn verklaring stelt van mening te zijn dat de verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor zijn oordeel te bieden, hebben de externe accountants in circa 74 procent van de door de AFM beoordeelde accountantscontroles geen voldoende en geschikte controle-informatie verkregen. Daardoor is het onzeker of de jaarrekeningen van de betrokken controlecliënten geen materiële fouten bevatten. De tekortkomingen in kwaliteit van de accountantscontrole doen zich voor in alle onderzochte sectoren. Zij zijn vergelijkbaar met de tekortkomingen die de AFM eerder aantrof bij de Big 4-accountantsorganisaties en waarover de AFM in 2009 en 2010 publiekelijk heeft gerapporteerd. De AFM heeft de negen OOB-vergunninghouders gevraagd om gepaste herstelmaatregelen te nemen ten aanzien van de accountantscontroles met bevindingen en om verbetermaatregelen te nemen die herhaling in de toekomst voorkomen. Het is aan de externe accountants zelf om te beoordelen of de reeds afgegeven controleverklaringen bij de jaarrekeningen moeten worden aangepast.

Negen OOB-vergunninghouders nemen kwaliteitsmaatregelen

De negen accountantsorganisaties realiseren zich dat het hebben van een OOB-vergunning verplichtingen met zich brengt. De afgelopen jaren hebben deze accountantsorganisaties dan ook al maatregelen genomen om de kwaliteit van hun accountantscontroles te verhogen. Deze maatregelen zijn bijvoorbeeld het centraliseren van de controlepraktijk, het uitrollen van een verbeterde controleaanpak op basis van de nieuwe controlestandaarden (per 15 januari 2011), en het centraal monitoren van de uitkomsten van de opdrachtgerichte kwaliteitsbeoordeling (OKB) en de periodieke interne review. Deze kwaliteitsmaatregelen blijken echter nog niet goed genoeg te werken.

Uit de gesprekken die de AFM heeft gevoerd met de negen OOB-vergunninghouders bleek dat zij openstaan voor het nemen van verdergaande kwaliteitsmaatregelen. De AFM heeft de accountantsorganisaties in dit kader gevraagd om een gedegen analyse te maken van de oorzaken die ten grondslag liggen aan de tekortkomingen in de kwaliteit van de door de AFM onderzochte accountantscontroles. De AFM roept de negen OOB-vergunninghouders op om daarbij ook aandacht te besteden aan het gedrag van degenen die bij de uitvoering van een accountantscontrole zijn betrokken. De AFM vindt dat deze analyse als basis moet dienen voor de kwaliteitsmaatregelen die de negen OOB-vergunninghouders nemen ter versteviging van een bedrijfscultuur die is gericht op kwalitatief

hoogwaardige accountantscontroles met een daarbij passende toon aan de top. De negen OOB-vergunninghouders zijn inmiddels begonnen met het implementeren van verdergaande kwaliteitsmaatregelen in hun organisaties (zie paragraaf 5 van dit rapport).

In het overleg met de negen OOB-vergunninghouders op 20 maart jl. waarin de AFM haar onderzoeksresultaten heeft gepresenteerd, heeft de AFM de accountantsorganisaties gevraagd om extra aandacht te besteden aan factoren die de kwaliteit van de accountantscontroles kunnen verhogen. De AFM noemt in het bijzonder de toon aan de top, waaronder de bedrijfscultuur, het stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking en de kwaliteit van de externe accountant. De AFM is van mening dat meer aandacht voor deze factoren binnen accountantsorganisaties een positieve invloed heeft op de kwaliteit van de accountantscontrole. Daarnaast zijn er meerdere omgevingsfactoren, waaronder als zodanig ervaren 'prijstdruk' en de opleiding van accountants en de permanente educatie, die van invloed kunnen zijn op de kwaliteit van de accountantscontroles.

De AFM heeft met de beleidsbepalers van de negen OOB-vergunninghouders normoverdragende gesprekken gevoerd. Gedurende 2013 zal de AFM de implementatie van de herstelmaatregelen en de kwaliteitsmaatregelen van de OOB-vergunninghouders nauwlettend monitoren.

Conclusies

De AFM heeft in haar onderzoek geconstateerd dat zich tussen de negen OOB-vergunninghouders verschillen voordoen in zowel de ernst als de mogelijke oorzaken van de kwaliteitsproblemen. Tabel 3 zet deze verschillen tussen de negen OOB-vergunninghouders uiteen. Voor de verschillende OOB-vergunninghouders is geanonimiseerd in kaart gebracht hoe zij zich ten opzichte van elkaar verhouden voor wat betreft de toon aan de top, het stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking, de kwaliteit van de externe accountant en het percentage onderzochte accountantscontroles met ernstige bevindingen van het totaal aantal onderzochte controles. Een '+' in de tabel betekent dat de betreffende accountantsorganisatie ten opzichte van de overige OOB-vergunninghouders beter scoort. Een '-' betekent dat de betreffende accountantsorganisatie ten opzichte van de overige OOB-vergunninghouders minder scoort.

OOB-vergunninghouder	Toon aan de top	Stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking	Kwaliteit externe accountant	Percentage onderzochte accountantscontroles met ernstige bevindingen van het totaal aantal onderzochte controles
1	+	+	+	50 procent
2				51-99 procent
3				51-99 procent
4				51-99 procent
5			-	51-99 procent
6		+	-	100 procent
7	-			100 procent
8	-	-	-	100 procent
9	-	-	-	100 procent

Tabel 3 Verschillen tussen de negen OOB-vergunninghouders

De AFM constateert op basis van haar onderzoek dat de verschillen in de toon aan de top tussen de negen OOB-vergunninghouders tot uitdrukking komen in de wijze waarop en de intensiteit waarmee de leidinggevenden het kwaliteitsgerichte denken en handelen bevorderen binnen hun organisatie. Het

nadrukkelijk belonen van het uitvoeren van kwalitatief goede accountantscontroles binnen accountantsorganisaties kan het kwaliteitsgericht gedrag van accountants bevorderen.

Verder is de kwaliteit van de externe accountants binnen een organisatie in het algemeen de bepalende factor voor de kwaliteit van een uitgevoerde accountantscontrole. De externe accountants die verantwoordelijk zijn voor de accountantscontroles waarbij de AFM ernstige bevindingen had, hebben allen een onvoldoende professioneel-kritische instelling getoond bij de uitvoering van accountantscontroles. De AFM vindt dit ernstig, omdat een professioneel-kritische instelling bij een accountant in belangrijke mate de kwaliteit van een accountantscontrole bepaalt. Daarnaast blijken externe accountants niet altijd de vereiste kennis en ervaring te hebben die benodigd is voor de accountantscontroles waarvoor zij verantwoordelijk zijn. Bovendien tonen niet alle externe accountants voldoende betrokkenheid bij de uitvoering van de accountantscontroles waarvoor zij verantwoordelijk zijn.

De negen OOB-vergunninghouders hebben in het algemeen in opzet een toereikend stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking, maar het systeem werkt in onvoldoende mate. De AFM heeft de indruk dat accountantsorganisaties de 'lat' voor de kwaliteit van hun accountantscontroles op een te laag niveau leggen. In 22 van de 31 (circa 70 procent) geselecteerde accountantscontroles waarbij de negen OOB-vergunninghouders een OKB hebben uitgevoerd, heeft de AFM ernstige bevindingen bij de accountantscontrole. In deze gevallen heeft de OKB dus niet kunnen voorkomen dat het accountantsoordeel met onvoldoende controle-informatie is onderbouwd. In 12 van de 16 (circa 75 procent) geselecteerde accountantscontroles waarbij de negen OOB-vergunninghouders een periodieke interne review hebben uitgevoerd, heeft de AFM eveneens ernstige bevindingen bij de accountantscontrole. In deze gevallen hebben de accountantsorganisaties dus niet achteraf gedetecteerd dat het accountantsoordeel met onvoldoende controle-informatie is onderbouwd. De AFM vindt dit een zorgwekkende constatering.

Tot slot vindt de AFM dat het stelsel van kwaliteitsbeheersing van de negen OOB-vergunninghouders meer moet afdwingen dat externe accountants, indien nodig, deskundigen (o.a. IFRS-deskundigen, waarderingsdeskundigen, IT-deskundigen) inzetten voor hun accountantscontrole. Dit geldt zowel voor deskundigen die binnen de accountantsorganisatie aanwezig zijn als voor externe deskundigen.

Aanbevelingen

De AFM roept de negen OOB-vergunninghouders op om een discussie in de sector te starten over de concrete invulling van de in dit rapport genoemde factoren die de kwaliteit van de accountantscontroles kunnen verhogen en om daarbij ook de genoemde omgevingsfactoren, zoals prijsdruk en educatie van de accountants te betrekken. Tevens adviseert de AFM de betrokken cliënten en raden van commissarissen om aan de controlerende accountantsorganisatie de op hen van toepassing zijnde bevindingen uit het vertrouwelijke AFM-rapport op te vragen. Dit stelt hen in staat om meer geïnformeerd de discussie over de kwaliteit van de accountantscontrole met hun accountant te voeren.

De AFM adviseert ook andere accountantsorganisaties kennis te nemen van de uitkomsten van dit onderzoek. De AFM vindt het van belang dat de accountantsorganisaties periodiek een onderzoek uitvoeren naar de kwaliteit van accountantscontroles. Daarvoor is onontbeerlijk dat zij inzicht verkrijgen in de kwaliteit van hun externe accountants, de kwaliteitsmaatregelen en de mate waarin hun bedrijfscultuur kwaliteit bevordert. Ook zij zouden een gedegen analyse moeten uitvoeren naar de oorzaken, zoals gedragsaspecten, die ten grondslag liggen aan eventuele tekortkomingen in de kwaliteit. Wanneer dit inzicht is verkregen kunnen de accountantsorganisaties overgaan tot het zonodig nemen van herstel- en verbetermaatregelen die een kwaliteitsverhogend effect hebben op de organisatie.

Voor wat betreft de educatie van accountants doet de AFM de aanbeveling aan de NBA dat een externe accountant verplicht wordt gesteld om een deel van de permanente educatie te besteden aan het op peil brengen, bijhouden of versterken van zijn controlevaardigheden al naar gelang zijn kennis en ervaring en de aard van zijn controlepraktijk. Tot de controlevaardigheden horen niet alleen kennis van controlemethodologie maar ook communicatieve vaardigheden die nodig zijn om gevonden fouten in de gecontroleerde cijfers en gebreken in de ao/ib met de controlecliënt te bespreken.

Tot slot adviseert de AFM de gebruikers van jaarrekeningen kennis te nemen van de uitkomsten van dit onderzoek. De uitkomsten stellen de gebruikers van jaarrekeningen in staat kritische vragen te stellen over de uitgevoerde accountantscontrole en het stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking van de negen OOB-vergunninghouders. Het onderzoek kan voor hen dus een inspiratiebron om kritisch te zijn richting hun accountant met het uiteindelijke doel dat de kwaliteit van de accountantscontrole in Nederland wordt verhoogd.

3 Factoren die van invloed zijn op de kwaliteit

Verskillende factoren zijn van invloed op de kwaliteit van een accountantscontrole. Een belangrijke factor daarbij is de kwaliteit van de externe accountant: zijn professioneel-kritische instelling, kennis en ervaring en betrokkenheid bij de accountantscontrole. Maar ook de ervaring en deskundigheid van de overige leden van het controleteam spelen daarbij een belangrijke rol. De externe accountant is verantwoordelijk voor het uitvoeren van de accountantscontrole. Hij moet voldoende en geschikte onderbouwing verkrijgen voor zijn oordeel over de getrouwheid van de gecontroleerde jaarrekening zoals verwoord in zijn controleverklaring. Hoe de externe accountant invulling geeft aan deze verantwoordelijkheid is mede afhankelijk van de cultuur van de accountantsorganisatie, waarbij het leiderschap met de juiste 'toon aan de top' het kwaliteitsgericht werken bevordert en haar verwachtingen ten aanzien van de verantwoordelijkheden binnen de organisatie duidelijk maakt.¹¹

3.1. Toon aan de top

Een goede **toon aan de top** veronderstelt voorbeeldgedrag waaruit blijkt dat beleidsbepalers en andere leidinggevendenden (hierna: leidinggevendenden) van de accountantsorganisatie het belang van een goede kwaliteit van de accountantscontrole voorop stellen. Zij hebben oog voor wat nodig is om een goede kwaliteit binnen de organisatie te bereiken en nemen daartoe de noodzakelijke maatregelen, en zij stralen in woord en daad uit dat kwaliteit belangrijk is. Daarnaast vereist een juiste toon aan de top dat de leidinggevendenden van een accountantsorganisatie uitstralen dat de accountant in zijn denken en handelen niet het cliënt-denken centraal stelt, maar de controle zelf. Het maatschappelijk verkeer (de externe gebruiker) is uiteindelijk de primaire belanghebbende en niet de controlecliënt. Door het voorbeeldgedrag van de leidinggevendenden worden (externe) accountants gestimuleerd om ditzelfde gedrag te vertonen bij de uitvoering van hun werkzaamheden.

Het voorbeeldgedrag van de leidinggevendenden heeft een belangrijke invloed op de **bedrijfscultuur** van de accountantsorganisatie. De cultuur van een organisatie is bepalend voor het gedrag van accountants. De individuele accountant staat vaak voor het volgende dilemma. Enerzijds moet de externe accountant zich objectief en kritisch opstellen tegenover zijn controlecliënt om een kwalitatief goede controle uit te kunnen voeren. Anderzijds wil de accountant diezelfde controlecliënt zo goed mogelijk bedienen om de opdracht te verkrijgen of te behouden. Hoe vaker commerciële factoren een doorslaggevende rol spelen binnen een accountantsorganisatie, hoe meer het leveren van kwaliteit bij het uitvoeren van de accountantscontrole onder druk komt te staan. Er kan een spanningsveld aanwezig zijn tussen omzetdoelstellingen, kostenbesparingsmaatregelen en de te leveren kwalitatief goede accountantscontrole. Dan is het van belang dat de leidinggevendenden binnen de accountantsorganisatie met de juiste toon hun medewerkers aansturen binnen dit spanningsveld. Concessies met betrekking tot de kwaliteit moeten worden voorkomen die afbreuk doen aan het vertrouwen dat de maatschappij legt in het oordeel van de accountant. Een kwaliteitsgerichte bedrijfscultuur zal ook tot uitdrukking moeten komen in het benoemings-, beoordelings- en beloningsbeleid van een accountantsorganisatie. De AFM is van

¹¹ In het Rapport naar aanleiding van AFM-onderzoek naar wettelijke controles bij woningcorporaties van 11 december 2012 (p. 10-11) heeft de AFM dit concept eerder verwoord.

mening dat het nadrukkelijk belonen van het uitvoeren van kwalitatief goede accountantscontroles binnen accountantsorganisaties het kwaliteitsgericht gedrag van accountants kan bevorderen.¹²

Op basis van haar onderzoek constateert de AFM dat de negen OOB-vergunninghouders ten opzichte van elkaar verschillen in hun toon aan de top. Dit komt tot uitdrukking in de wijze waarop en de intensiteit waarmee de leidinggevenden het kwaliteitsgerichte denken en handelen bevorderen binnen hun organisatie. Eén OOB-vergunninghouder scoort ten opzichte van de andere accountantsorganisaties beter en drie OOB-vergunninghouders scoren minder ten opzichte van de anderen.

De toon aan de top van de accountantsorganisatie zou moeten bevorderen dat de externe accountants meer dan nu invulling gaan geven aan hun verantwoordelijkheid bij het uitvoeren van accountantscontroles. Deze verantwoordelijkheid zou de belangrijkste factor moeten zijn voor externe accountants die hen intrinsiek motiveert om een kwalitatief goede accountantscontrole uit te voeren. Deze verantwoordelijkheid lijkt nu niet altijd zo te worden gevoeld door de externe accountant die niet-OOB-controlecliënten controleert. De externe accountant functioneert hier veelal niet in een krachtenveld van scheiding tussen eigendom en management, met aandeelhouders die zelf niet de leiding verzorgen en met een raad van commissarissen (rvc) en auditcommissie¹³ die vanuit hun financieel belang, respectievelijk toezichthoudende rol belang hebben bij een kwalitatief goed uitgevoerde accountantscontrole. Vaak heeft de externe accountant te maken met directeuren van niet-OOB-controlecliënten, in het bijzonder in de situatie dat het eigendom ligt bij een directeur-groootaandeelhouder, die zelf vanuit financieel belang of toezichtsrol minder belang hechten aan een kwalitatief goede controle van de jaarrekening. Dit komt omdat de kwaliteit van de financiële verslaggeving bij hen voldoende bekend is. Zij hechten meer belang aan de adviseursrol van de accountant en maken gebruik van de expertise van de externe accountant bij het opstellen van de jaarrekening.

Daarnaast zijn er echter vaak ook andere belanghebbenden dan de eigenaar van een onderneming die de accountant niet mag vergeten. Ook voor de Belastingdienst, banken, kredietinstellingen en crediteuren (schuldeisers van de onderneming) bijvoorbeeld is een getrouw beeld van het vermogen en het resultaat een onderneming van belang. Verder dragen externe accountants met hun controleverklaring bij aan het vertrouwen dat het maatschappelijk verkeer heeft in het financieel-economisch systeem. Externe accountants kunnen door het uitvoeren van accountantscontroles de kwaliteit van de financiële verslaggeving en de naleving van de wet- en regelgeving vergroten en daardoor bijvoorbeeld mogelijk ook fraude detecteren. Vanuit die rol hebben accountants dan ook een belangrijke verantwoordelijkheid bij het uitvoeren van accountantscontroles, zowel binnen het OOB- als ook binnen het niet-OOB-segment. Derhalve is juist ook binnen het niet-OOB-segment de toon aan de top van groot belang om te voorkomen dat individuele accountants te veel verkleven met de controlecliënt.

De AFM verwacht dat de leidinggevenden van de negen OOB-vergunninghouders een gedragsverandering binnen hun organisatie tot stand brengen. Deze gedragsverandering moet ertoe leiden dat een kwaliteitsgerichte bedrijfscultuur ontstaat. Zij zullen in hun besluitvorming voortdurend kwaliteit moeten stimuleren ondanks andere factoren, zoals commerciële resultaten. Zij zullen dit door hun voorbeeldgedrag in zowel woorden als daden moeten uiten. De AFM vindt het belangrijk dat accountantsorganisaties hun visie op kwaliteit uitwerken in het kwaliteitsbeleid van hun

¹² In het rapport *Prikkels voor kwaliteit accountantscontrole van 6 oktober 2011* heeft de AFM dit standpunt eerder ingenomen.

¹³ Besluit van 26 juli 2008 tot uitvoering van artikel 41 van Richtlijn nr. 2006/43/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 17 mei 2006 betreffende de wettelijke controles van jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen, tot wijziging van de Richtlijnen nr. 78/660/EEG en nr. 83/349/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen en houdende intrekking van Richtlijn nr. 84/253/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen.

accountantsorganisatie en hierover in hun transparantieverlag verantwoording afleggen aan het maatschappelijk verkeer. De AFM vindt het transparantieverlag belangrijk voor iedere accountantsorganisatie met een OOB-vergunning.¹⁴

3.2. Stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking

De Wta legt de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de uitvoering van wettelijke controles nadrukkelijk bij de accountantsorganisatie en niet alleen bij de individuele externe accountant. Accountantsorganisaties zetten **kwaliteitsmaatregelen** in om deze verantwoordelijkheid te kunnen nemen en de kwaliteit van wettelijke controles te waarborgen. Een aantal kwaliteitsmaatregelen is op hoofdlijnen wettelijk voorgeschreven. Accountantsorganisaties hebben een stelsel van kwaliteitsbeheersing waarmee zij de naleving van wet- en regelgeving waarborgen. Met hun kwaliteitsbewaking zorgen zij ervoor dat het stelsel van kwaliteitsbeheersing (blijvend) werkt. Hiervoor is het van belang dat de leidinggevenden zicht hebben op de werkelijke kwaliteit van de uitgevoerde accountantscontroles en zo nodig tijdig kunnen bijsturen op eventuele problemen die zich in de organisatie voordoen. Afhankelijk van de kwaliteit van hun externe accountants en de mate waarin de bedrijfscultuur kwaliteit bevordert, geven accountantsorganisaties invulling aan de kwaliteitsmaatregelen en treffen in meer of mindere mate aanvullende kwaliteitsmaatregelen. Dit is maatwerk en kan per accountantsorganisatie qua invulling verschillen.

De AFM constateert op basis van haar onderzoek dat de negen OOB-vergunninghouders in het algemeen in opzet een toereikend stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking hebben, maar dat het systeem in onvoldoende mate werkt. De negen OOB-vergunninghouders verschillen ten opzichte van elkaar voor wat betreft de effectiviteit van het stelsel van kwaliteitsbeheersing -en bewaking, waarbij de AFM aantekent dat geen van de negen OOB-vergunninghouders de lat voor kwaliteit op een voldoende niveau heeft liggen (zie hieronder). Twee OOB-vergunninghouders scoren beter ten opzichte van de anderen en drie OOB-vergunninghouders scoren minder dan de anderen.

Uit het onderzoek van de AFM volgt dat alle negen OOB-vergunninghouders een procedure hebben om vast te stellen of externe accountants bij het uitvoeren van de accountantscontrole de benodigde kwaliteit hebben geleverd en of zij daarbij de interne kwaliteitsrichtlijnen hebben nageleefd. Alle OOB-vergunninghouders hebben een procedure waarbij zij dit vaststellen voordat de externe accountant zijn controleverklaring afgeeft (OKB)¹⁵ en zeven OOB-vergunninghouders ook na afgifte van de controleverklaring (periodieke interne review). De kwaliteit en diepgang van deze kwaliteitsmaatregelen is in het algemeen onvoldoende (zie paragraaf 4.2.). De AFM vindt dit een zorgwekkende constatering.

Er zijn verschillende mogelijke oorzaken aan te wijzen voor het niet werken van de kwaliteitsmaatregelen. De AFM heeft de indruk dat accountantsorganisaties de 'lat' voor de kwaliteit van hun accountantscontroles op een te laag niveau leggen. De AFM toetst in haar onderzoeken of de externe accountant zijn accountantscontrole heeft uitgevoerd op het niveau van de Wta en het Bta en de gedrags- en beroepsregels die accountants met elkaar hebben afgesproken (o.a. in de VGC en de controlestandaarden zoals opgenomen in de NV COS). Ook buitenlandse toezichhouders toetsen aan een vergelijkbare lat. Uit de onderzoeken van de AFM blijkt dat de negen OOB-vergunninghouders in OKB's en periodieke interne reviews soms wel tekortkomingen in accountantscontroles signaleren, maar die in het totaaloordeel als 'niet ernstig/materieel genoeg' bestempelen om vervolgens tot een totaaloordeel

¹⁴ Het transparantieverlag is niet wettelijk verplicht voor OOB-vergunninghouders die geen accountantscontroles bij OOB's verrichten.

¹⁵ De OKB is verplicht voor accountantscontroles bij OOB's en door de accountantsorganisatie aangewezen niet-OOB's.

‘voldoende’ te komen. De AFM benadrukt dat het van belang is dat accountantsorganisaties bij hun toetsingen de lat op een hoger niveau leggen. De lat die de OOB-vergunninghouders hanteren binnen hun organisaties is immers de kwaliteitsnorm bij accountantscontroles.

Daarnaast is het van belang dat ook externe accountants zich meer dan nu van de lat bewust worden. Zij hebben in hun opleiding geleerd hoe een goede controle moet worden uitgevoerd en hoe de controlestandaarden moeten worden toegepast. De bewustwording kan een prikkel zijn voor accountants om hun kennis en ervaring te doen vergroten via opleidingen en trainingen. De accountantsorganisaties zouden meer eigen initiatief op het gebied van opleiding en trainingen van externe accountants kunnen nemen in de organisatie en het volgen daarvan im- of expliciet kunnen belonen. Dit kan externe accountants stimuleren om voor kwaliteit te kiezen omdat zij zien dat dit wordt gewaardeerd door de organisatie. Tegelijkertijd is het belangrijk om accountants die schendingen begaan te sanctioneren. De sancties kunnen gericht zijn op verbetering (het volgen van een cursus of het inzetten van een tweede accountant), korting in beloning en het beperken van de mogelijkheden tot promotie of mogelijk zelfs het doen uitschrijven van een externe accountant uit het AFM-register. Het is de keuze van de accountantsorganisatie om te bepalen welke mix van positieve en negatieve beloningsinstrumenten in haar organisatie het beste bijdraagt aan het verhogen van de kwaliteit van de accountantscontroles en het bevorderen van de gewenste bedrijfscultuur.

Een tweede mogelijke oorzaak waardoor de kwaliteitsmaatregelen niet het gewenste effect bereiken, is dat de negen OOB-vergunninghouders onvoldoende aantallen accountantscontroles betrekken in de uitvoering van OKB's en periodieke interne reviews. Of zij passen daarbij niet de juiste selectie toe, omdat zij naar de mening van de AFM te weinig of de verkeerde accountantscontroles als verhoogd risico hebben aangemerkt. Accountantsorganisaties stellen zelf de toetsingscriteria vast op grond waarvan zij overgaan tot het uitvoeren van de OKB's bij niet-OOB-accountantscontroles. Mogelijk leiden deze toetsingscriteria tot het niet uitvoeren van OKB's in gevallen waar dat wel wenselijk zou zijn (bijvoorbeeld in geval van accountantscontroles met een verhoogd risicoprofiel). Daarnaast blijkt uit het onderzoek van de AFM dat twee van de negen OOB-vergunninghouders geen periodieke interne reviews uitvoeren van wettelijke controles. De periodieke interne review is juist bedoeld om te toetsen of de externe accountant bij de uitvoering van zijn accountantscontrole de van toepassing zijnde wet- en regelgeving heeft nageleefd. Het is daarmee een nuttig sturingsinstrument voor een accountantsorganisatie.

3.3. Kwaliteit van de externe accountant

Uit de onderzoeken van de AFM blijkt dat een goede **kwaliteit van de externe accountant** de basis is voor een goede kwaliteit van de accountantscontrole. Als deze basis niet aanwezig is, is het bijna onmogelijk voor accountantsorganisaties om met aanvullende kwaliteitsmaatregelen, zoals OKB's en periodieke interne reviews, kwalitatief goede accountantscontroles uit te voeren. De AFM constateert dat de negen OOB-vergunninghouders ten opzichte van elkaar verschillen voor wat betreft de kwaliteit van de externe accountants die de AFM heeft beoordeeld. Bij één OOB-vergunninghouder scoren de externe accountants beter ten opzichte van de andere accountantsorganisaties. Bij vier OOB-vergunninghouders scoren de externe accountants minder ten opzichte van de anderen.

Bepalende factoren voor de kwaliteit van de externe accountant zijn:

- professioneel-kritische instelling;
- kennis en ervaring;
- betrokkenheid bij de accountantscontrole.

De **professioneel-kritische instelling** van de accountant is een belangrijke factor in de kwaliteit van een accountantscontrole. Als de accountantscontrole onvoldoende professioneel-kritisch wordt uitgevoerd is er een grotere kans dat materiële fouten in de jaarrekening niet worden ontdekt en dat de externe accountant zijn controleverklaring onvoldoende onderbouwt. Een professioneel-kritische instelling betekent onder meer dat de accountant de waarde van verkregen controle-informatie kritisch beoordeelt. Hij moet alert zijn op verkregen controle-informatie die tegenstrijdig is met, of vragen oproept over, de betrouwbaarheid van documentatie, antwoorden op gestelde vragen en andere informatie die is verkregen van het bestuur van de entiteit en de organen belast met governance. Hij moet hierover de discussie aangaan met de controlecliënt. De accountant zal bij het verzamelen van controle-informatie zich niet uitsluitend moeten baseren op bevestigende controle-informatie, maar zal ook moeten nagaan of er mogelijk daarmee tegenstrijdige informatie bestaat. De accountant zal daarom niet alleen afgaan op informatie verkregen van de controlecliënt maar ook zoveel mogelijk externe bronnen in zijn controle moeten betrekken.

De AFM constateert op basis van haar onderzoek dat de externe accountants die verantwoordelijk zijn voor de accountantscontroles waarbij de AFM ernstige bevindingen had een onvoldoende professioneel-kritische instelling hebben getoond bij de uitvoering van accountantscontroles. De AFM vindt dit ernstig, omdat een professioneel-kritische instelling bij een accountant in belangrijke mate de kwaliteit van een accountantscontrole bepaalt. De AFM constateert dat de mate van gebrek aan professioneel-kritische instelling evenwel verschilt tussen de externe accountants en ook per OOB-vergunninghouder. Zo heeft de AFM bij een aantal OOB-vergunninghouders kwaliteitsproblemen geconstateerd bij relatief eenvoudige accountantscontroles en zagen de bevindingen op elementaire aspecten van de uitvoering van de accountantscontrole. In deze gevallen schoot de professioneel-kritische instelling bij de externe accountant ernstig tekort. Bij andere OOB-vergunninghouders betroffen de tekortkomingen voornamelijk de complexere accountantscontroles en bijzonderheden in de controle. Hoewel de professioneel-kritische instelling eveneens onvoldoende was, betrof dit niet de elementaire aspecten. Verder blijkt bij alle negen OOB-vergunninghouders dat externe accountants in sommige gevallen geen controlewerkzaamheden verrichten, waar zij dit wel zouden moeten doen of dat zij te weinig werkzaamheden verrichten.

Een andere belangrijke factor die van invloed is op de kwaliteit van de externe accountant is zijn **kennis en ervaring**. De kennis en ervaring moet aansluiten bij de aard en de werkzaamheden van de controlecliënt en verschilt per branche en sector (zoals MKB, overheid, bouw/vastgoed, financiële sector). Sommige controles zijn naar hun aard complexer dan andere. De accountantsorganisatie moet voordat zij de opdracht van een potentiële controlecliënt aanvaardt, beoordelen of zij beschikt over een externe accountant die deze controlecliënt adequaat kan controleren. Indien sprake is van een controleteam dat een controle verricht bij een OOB, zullen zwaardere ervaringseisen gelden voor dit team als geheel of aan de leden afzonderlijk dan bij een controle bij een niet-OOB. De negen OOB-vergunninghouders zullen in het kader van hun zorgplicht steeds moeten vaststellen of sprake is van voldoende kennis en ervaring bij hun externe accountants en controleteams voor de specifieke accountantscontroles die zij verrichten. De leidinggevenden van een accountantsorganisatie dienen de inschatting te maken of een externe accountant en een controlecliënt bij elkaar passen voor wat betreft kennis en ervaring. Dit kan ertoe leiden dat een accountantsorganisatie overgaat tot het wisselen van de externe accountant of leden van controleteams bij controlecliënten, en zelfs tot het afscheid nemen van de controlecliënt als daartoe aanleiding bestaat. Ook kan dit onderzoek de accountantsorganisatie inzicht bieden in de gebieden waarop de accountantsorganisatie en haar medewerkers hun kennis en vaardigheden moeten aanscherpen om zo op de hoogte te blijven van wet- en regelgeving.

De AFM stelt op basis van haar onderzoek vast dat niet alle externe accountants de vereiste kennis en ervaring hebben die benodigd is voor de accountantscontroles waarvoor zij verantwoordelijk zijn. Een

externe accountant beschikt niet altijd zelf over de benodigde deskundigheid op andere gebieden dan financiële verslaggeving of accountantscontrole om zijn accountantsoordeel voldoende te kunnen onderbouwen. In die gevallen zal hij gebruik moeten maken van de werkzaamheden van een deskundige. De AFM vindt dat het stelsel van kwaliteitsbeheersing van de negen OOB-vergunninghouders meer moet afdwingen dat externe accountants, indien nodig, deskundigen (o.a. IFRS-deskundigen, waarderingsdeskundigen, IT-deskundigen) inzetten voor hun accountantscontrole. Dit geldt zowel voor deskundigen die binnen de accountantsorganisatie aanwezig zijn als voor externe deskundigen.

Een derde factor, tot slot, die van invloed is op de kwaliteit van een externe accountant is zijn **betrokkenheid bij de accountantscontrole**. De AFM beschouwt de feitelijke betrokkenheid van externe accountants bij de controles die onder hun leiding worden uitgevoerd als cruciaal voor de kwaliteit van de uitvoering. Voor een goede betrokkenheid bij de accountantscontroles is het belangrijk dat externe accountants de juiste focus hebben op de controle en gemotiveerd zijn om deze goed uit te voeren. De externe accountant dient een belangrijke rol te vervullen bij de risicoanalyse, het controleplan, de uitvoering van controlewerkzaamheden, de beoordeling van de bevindingen en het vormen van het eindoordeel. De AFM constateert dat bij een aantal OOB-vergunninghouders de externe accountant veel kennis heeft van de controlecliënt, maar weinig kennis van de daadwerkelijke uitgevoerde controlewerkzaamheden. In deze gevallen worden veel controlewerkzaamheden verricht door minder ervaren medewerkers, vaak zonder tijdige bijsturing door de externe accountant. Hierdoor bestaat het risico dat zij onvoldoende of niet de juiste werkzaamheden verrichten om het accountantsoordeel te kunnen onderbouwen. Op een later moment in de controle kan dit niet of moeilijk worden hersteld. De externe accountant zal dan ook veel tijd moeten besteden aan coaching en training on the job van zijn medewerkers in het controleteam om dit risico te mitigeren. Hij heeft een voorbeeldfunctie voor de minder ervaren medewerkers en hij zal uiteindelijk de volledige verantwoordelijkheid voor de accountantscontrole moeten nemen.

3.4. Omgevingsfactoren

De negen OOB-vergunninghouders hebben te maken met omgevingsfactoren die van invloed zijn op de kwaliteit van de accountantscontroles. Accountantsorganisaties ervaren de zogenaamde **prijsdruk** bij het verwerven en behouden van opdrachten. Dit hoort vanzelfsprekend bij een concurrerende accountantsmarkt. Prijsdruk wordt echter problematisch als dit leidt tot de reflex om minder uren dan noodzakelijk te besteden aan het verrichten van een goede accountantscontrole. De AFM verwacht van accountantsorganisaties dat zij te allen tijde kwalitatief goede accountantscontroles uitvoeren, ongeacht de accuraatheid van de voorcalculatie qua inzet van uren. Zij doen dit immers ten behoeve van het maatschappelijk verkeer welke niet onder de indruk zal zijn van bedrijfseconomische afwegingen tussen accountant en controlecliënt. Accountantsorganisaties zullen dan ook vooraf, dan wel gedurende de controle, moeten waarborgen dat controleteams voldoende tijd, middelen en menskracht hebben om kwalitatief goede accountantscontroles uit te voeren, ook als dit met zich meebrengt dat het met de controlecliënt afgesproken budget wordt overschreden. Het is aan de accountantsorganisatie om te bepalen voor welk budget zij een kwalitatief goede accountantscontrole kan uitvoeren en welke controlecliënten zij wel of niet bedient.

Een andere omgevingsfactor, tot slot, die mogelijk van invloed is op de kwaliteit van accountantscontroles is de **educatie van accountants**. De educatie bestaat uit twee delen: de accountantsopleiding en de permanente educatie. De opleiding tot accountant is onderwerp van discussie. Zowel binnen de Commissie eindtermen accountantsopleiding (CEA) als de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) hebben adviescommissies rapporten uitgebracht die aanbevelingen bevatten voor een nieuw model voor de accountantsopleiding. Het huidige opleidingsmodel waarbij zowel de

Registeraccountant als de Accountant-Administratieconsulent worden opgeleid tot controlebevoegde accountant, zonder zich in het bijzonder te kunnen specialiseren, lijkt niet (meer) te voldoen. De AFM denkt dat de theoretische basis van de opleiding, met inachtneming van bovengenoemde adviezen, van voldoende niveau is, maar de aansluiting met de praktijk kan verder worden verbeterd. Tijdens de theoretische opleiding krijgen studenten een algemene opleiding, maar er is relatief weinig aandacht voor specialistische gebieden, zoals de controle van gemeentes, complexe derivaten, banken en IT-systemen. Zowel de theoretische- als de praktijkopleiding zijn daartoe onvoldoende ingericht.

De AFM verwacht van een externe accountant dat hij zijn permanente educatie in belangrijke mate invult met opleidingen die zijn gericht op het controleren. De AFM vraagt zich af of accountantsorganisaties er voldoende op toezien dat de permanente educatie van hun externe accountants de juiste materiële invulling krijgt en of ook met relatief weinig meer specialistische controles de ‘training on the job’ voldoende garanties biedt voor een goede kwaliteit van de accountantscontrole indien specialistische kennis nodig is. De AFM geeft de NBA en de CEA in overweging om te bezien in hoeverre zij hierbij een rol van betekenis kan vervullen. De AFM doet de aanbeveling dat een externe accountant verplicht wordt gesteld om een deel van de permanente educatie te besteden aan het op peil brengen, bijhouden of versterken van zijn controlevaardigheden al naar gelang zijn kennis en ervaring en de aard van zijn controlepraktijk. Tot de controlevaardigheden horen niet alleen kennis van controlemethodologie maar ook communicatieve vaardigheden die nodig zijn om gevonden fouten in de gecontroleerde cijfers en gebreken in de ao/ib met de controlecliënt te bespreken.

4 Uitkomsten van het onderzoek

4.1. Kwaliteit van de accountantscontroles

4.1.1. Algemeen

De AFM heeft 47 accountantscontroles beoordeeld in het kader van haar reguliere onderzoeken bij de negen OOB-vergunninghouders. De beoordeling van de AFM heeft betrekking op materiële posten in de jaarrekening. De AFM heeft geconstateerd dat het oordeel van accountants over de jaarrekening als geheel bij 35 van de 47 onderzochte accountantscontroles (circa 74 procent) onvoldoende is onderbouwd met controle-informatie. De AFM onderscheidt accountantscontroles met ernstige bevindingen, waarbij het accountantsoordeel bij de jaarrekening als geheel onvoldoende is onderbouwd, en accountantscontroles met bevindingen, maar welke minder ernstig zijn. De AFM heeft over de accountantscontroles met ernstige bevindingen schriftelijk gerapporteerd aan de negen OOB-vergunninghouders. De AFM heeft over de accountantscontroles met minder ernstige bevindingen niet schriftelijke gerapporteerd, maar de externe accountants en beleidsbepalers mondeling over de aard en omvang van deze bevindingen geïnformeerd. De accountantscontroles waarbij de AFM minder ernstige bevindingen had waren van voldoende kwaliteit. Deze bevindingen variëren van onvoldoende controledocumentatie tot in sommige dossiers op onderdelen onvoldoende controle-informatie. In het vervolg van dit rapport gaat de AFM uitsluitend nader in op de ernstige bevindingen.

Tabel 4 geeft een overzicht van de bevindingen van de AFM. Daarbij is een uitsplitsing gemaakt naar de bevindingen in de sectoren met verhoogd risico op tekortkomingen in de jaarverslaggeving (financieel en bouw/vastgoed). De AFM heeft bij alle vijftien geselecteerde accountantscontroles in de sector bouw/vastgoed ernstige bevindingen aangetroffen. Bij de accountantscontroles in de financiële sector zijn ernstige bevindingen aangetroffen in de helft van de geselecteerde accountantscontroles.

	Alle sectoren	Financiële sector	Sector bouw/vastgoed	Overige sectoren
Aantal geselecteerde accountantscontroles	47	10	15	22
Aantal accountantscontroles met ernstige bevindingen	35 ¹⁶	5	15	15
Aantal accountantscontroles met minder ernstige bevindingen	12	5	0	7

Tabel 4 Overzicht bevindingen accountantscontroles

Tabel 5 geeft een overzicht van de bevindingen van de AFM uitgesplitst in bevindingen die betrekking hebben op accountantscontroles van OOB's (beursfondsen alsmede niet-beursgenoteerde verzekeraars) en op accountantscontroles van niet-OOB's. De AFM heeft twaalf accountantscontroles bij OOB's

¹⁶ Bij één OOB-vergunninghouder heeft de AFM accountantscontroles over boekjaren 2009 beoordeeld. Op deze controles was de oude NV COS van toepassing. De bevindingen van de AFM die betrekking hebben op de oude COS 500 ('ontoereikende controle-informatie') zijn vergelijkbaar met COS 200.17 (onvoldoende en ongeschikte controle-informatie).

geselecteerd. Dit is circa 12 procent van alle accountantscontroles die de negen OOB-vergunninghouders bij OOB's uitvoeren.

	Totaal	OOB's Beursfondsen	OOB's Verzekeraars	Niet-OOB's
Aantal geselecteerde accountantscontroles	47	7	5	35
Aantal accountantscontroles met ernstige bevindingen	35	5	2	28
Aantal accountantscontroles met minder ernstige bevindingen	12	2	3	7

Tabel 5 Overzicht bevindingen OOB's en niet-OOB's

In tabel 6 heeft de AFM haar bevindingen uit het onderzoek gekoppeld aan de aard van de controleverklaring. De AFM heeft zeven accountantscontroles beoordeeld waarbij de externe accountant een verklaring van oordeelonthouding heeft afgegeven. De externe accountant zal ten aanzien van de onderdelen van de jaarrekening waarop de oordeelonthouding betrekking heeft zoveel mogelijk controlewerkzaamheden moeten uitvoeren. Voor de onderdelen van de jaarrekening waarop de oordeelonthouding geen betrekking heeft, zal de externe accountant een volledige accountantscontrole moeten uitvoeren. Bij accountantscontroles met een verklaring van oordeelonthouding bestaat een risico dat de externe accountant te weinig controlewerkzaamheden verricht. De AFM heeft bij vijf van deze controles ernstige bevindingen aangetroffen. Bij één accountantscontrole van een niet-OOB-controlecliënt heeft de AFM geconcludeerd dat de externe accountant ten onrechte een verklaring van oordeelonthouding heeft afgegeven. De betreffende jaarrekening was op belangrijke onderdelen niet in overeenstemming met de van toepassing zijnde verslaggevingsregels opgesteld. Als gevolg hiervan bevatte de jaarrekening wezenlijke onjuistheden en had de externe accountant een afkeurende verklaring moeten afgeven.

	Goedkeurende controleverklaring	Verklaring van oordeelonthouding
Aantal geselecteerde accountantscontroles	40	7
Aantal accountantscontroles ernstige bevindingen	30	5
Aantal accountantscontroles met minder ernstige bevindingen	10	2

Tabel 6 Bevindingen naar aard controleverklaring

4.1.2. *Zorgplicht*

De AFM constateert dat alle negen onderzochte OOB-vergunninghouders zijn tekortgeschoten in hun zorgplicht. De 35 accountantscontroles met ernstige bevindingen zijn namelijk verspreid over alle negen OOB-vergunninghouders. De negen OOB-vergunninghouders hebben nagelaten voldoende maatregelen te nemen die waarborgen dat hun externe accountants voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen om hun accountantsoordeel op te baseren.

4.1.3. Accountants onderbouwen onvoldoende hun oordeel over de jaarrekening

De accountant heeft bij het uitvoeren van een accountantscontrole als doel een oordeel te vellen over de vraag of de jaarrekening in alle materiële opzichten voldoet aan de verslaggevingsregels. Daarvoor moet de accountant een redelijke mate van zekerheid verkrijgen over de vraag of de jaarrekening als geheel geen afwijking van materieel belang bevat die het gevolg is van fraude of van fouten. De accountant verkrijgt deze zekerheid door het verzamelen van *voldoende* en *geschikte* controle-informatie.¹⁷ Controle-informatie is bijvoorbeeld informatie uit de financiële administratie waarop de jaarrekening is gebaseerd, of andere informatie van de controlecliënt of van derden. Voldoende en geschikte controle-informatie is noodzakelijk om het oordeel van de accountant en de controleverklaring te onderbouwen. Het aspect ‘voldoende’ is de maatstaf voor de hoeveelheid controle-informatie. Het aspect ‘geschikt’ is de maatstaf voor de kwaliteit van de controle-informatie. Kwaliteit wil zeggen dat de controle-informatie relevant en betrouwbaar is, zodat die informatie ook echt een onderbouwing vormt voor het oordeel van de accountant. Met controle-informatie onderbouwt de externe accountant zijn oordeel dat het gepresenteerde vermogen en resultaat in de jaarrekening van de controlecliënt geen materiële onjuistheden bevat.

Werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie

De accountant verkrijgt controle-informatie door het uitvoeren van controlewerkzaamheden. COS 500 geeft een opsomming van de verschillende soorten controlewerkzaamheden: inspectie, waarneming, externe confirmatie, herberekening, herhaling van de uitvoering, cijferanalyse en verzoeken om inlichtingen. De externe accountant zal deze soorten controlewerkzaamheden vaak combineren om voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen. Het uitsluitend verzoeken om inlichtingen verschaft gewoonlijk niet voldoende controle-informatie. De accountant zal veelal een combinatie van systeemgerichte en gegevensgerichte werkzaamheden uitvoeren om controle-informatie te verkrijgen. De systeemgerichte werkzaamheden zijn gericht op de opzet, het bestaan en de werking van interne beheersingsmaatregelen van de controlecliënt. Als de externe accountant wil steunen op de interne beheersingsmaatregelen van de controlecliënt, zal hij aan de hand van systeemgerichte werkzaamheden moeten vaststellen dat de interne beheersingsmaatregelen effectief werken en dat hij daarop kan steunen. Met gegevensgerichte werkzaamheden beoordeelt de accountant of geen sprake is van afwijkingen van materieel belang. Gegevensgerichte controlewerkzaamheden bestaan uit detailcontroles van delen van het financieel overzicht en gegevensgerichte cijferanalyses en verbandscontroles.

Een accountant beschikt niet altijd zelf over de benodigde deskundigheid op andere gebieden dan financiële verslaggeving of accountantscontrole om de benodigde controle-informatie te kunnen verkrijgen. In die gevallen zal een accountant gebruik moeten maken van de werkzaamheden van een deskundige. Dit kan een deskundige zijn die de accountant zelf heeft ingeschakeld of een deskundige of serviceorganisatie die door de controlecliënt is ingeschakeld. De controle van complexe financiële instrumenten, zoals derivaten, is doorgaans een onderwerp waarvoor accountants (waarderings)deskundigen inschakelen. Als een accountant een deskundige inschakelt, dan moet hij de competentie, capaciteiten en objectiviteit van die deskundige beoordelen en evalueren of de werkzaamheden van die deskundige adequaat zijn. Voor de controle van de waarde van onroerende goederen maken accountants vaak gebruik van het taxatierapport van een taxateur. Tabel 7 geeft een overzicht van de bevindingen van de AFM op het beoordelen van werkzaamheden van andere deskundigen en serviceorganisaties. Uit de tabel blijkt dat de AFM bij zes van de tien (60 procent)

¹⁷ Dit volgt uit de beroepsreglementering, namelijk COS 200.17: “Om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dient de accountant voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen teneinde het controlerisico naar een aanvaardbaar laag niveau terug te brengen waardoor de accountant in staat wordt gesteld om redelijke conclusies te trekken waarop hij zijn oordeel kan baseren.”

geselecteerde accountantscontroles waarbij de externe accountant gebruik heeft gemaakt van andere deskundigen of serviceorganisaties ten aanzien van dit onderwerp ernstige bevindingen heeft.

	Werkzaamheden andere deskundigen of serviceorganisaties
Aantal geselecteerde accountantscontroles	11
Aantal accountantscontroles met ernstige bevindingen	6
Aantal accountantscontroles met minder ernstige bevindingen	5

Tabel 7 Bevindingen op andere deskundigen/serviceorganisaties

Onderscheid tussen controle-informatie en controledocumentatie

Controle-informatie moet worden onderscheiden van controledocumentatie. Controledocumentatie is de vastlegging in het dossier van controle-informatie. De externe accountant dient in een controledossier alle informatie te documenteren waarop hij zijn oordeel over de gecontroleerde jaarrekening heeft gebaseerd en waaruit blijkt dat hij de wettelijke controle heeft uitgevoerd volgens de daarvoor geldende regels. De AFM heeft geconstateerd dat externe accountants in te veel accountantscontroles hebben nagelaten om voldoende controle-informatie in het controledossier te documenteren. De AFM heeft een bevinding op het ontbreken van voldoende controledocumentatie op zichzelf als minder ernstig gekwalificeerd. Evenwel benadrukt de AFM dat de externe accountant met behulp van zijn controledossier op heldere en overzichtelijke wijze inzicht moet kunnen geven in de wijze waarop de verrichte controle is uitgevoerd en in de onderbouwing van de controleverklaring. Documentatie in het controledossier is nodig om de “rode draad” van de controle te volgen. Het onderscheid tussen controle-informatie en controledocumentatie kan worden geïllustreerd aan de hand van het volgende fictieve voorbeeld:

Onderscheid tussen controle-informatie en controledocumentatie

Een accountant controleert de juiste waardering van een gebouw, waarvoor hij in zijn planning van de controle opneemt gebruik te maken van de deskundigheid van een door hem ingeschakelde taxateur. Wanneer de AFM bij de beoordeling van het controledossier geen taxatierapport aantreft, zal de accountant moeten aantonen dat hij wel degelijk gebruik heeft gemaakt van een taxatierapport. Dit zou hij kunnen doen omdat hij in een memo in het controledossier wel verwijst naar de conclusie uit het taxatierapport en het taxatierapport bovendien in zijn persoonlijke mailbox heeft zitten. In dat geval concludeert de AFM dat de externe accountant wel controle-informatie heeft verkregen, maar dat hij deze onvoldoende heeft gedocumenteerd. Als de accountant echter niet aannemelijk kan maken dat hij het taxatierapport heeft gebruikt, of geen alternatieve controlewerkzaamheden heeft verricht om de waarde van het gebouw te controleren, dan concludeert de AFM dat de accountant onvoldoende controle-informatie heeft verkregen. Het feit dat eigenlijk ook de controledocumentatie ontoereikend is, benoemt de AFM niet ook nog eens als een aparte bevinding.

In de paragrafen 4.1.4. tot en met 4.1.9 geeft de AFM een toelichting op de ernstige bevindingen die zij heeft ten aanzien van de controlewerkzaamheden. De AFM illustreert haar bevindingen aan de hand van voorbeelden. Al deze voorbeelden zijn ontleend aan aspecten van de onderzoeksbevindingen van de AFM en betreffen dus werkelijk aangetroffen situaties. De voorbeelden zien zowel op de accountantscontroles van OOB's als op de accountantscontroles van niet-OOB's. Alle voorbeelden zien op de controle van materiële onderdelen van de betreffende jaarrekening.

4.1.4. Controle van de omzet

De AFM heeft geconstateerd dat externe accountants in te veel accountantscontroles onvoldoende controlewerkzaamheden verrichten ten aanzien van de volledigheid van de omzet om hun accountantsoordeel voldoende te kunnen onderbouwen. De AFM concludeert op basis van haar onderzoeken dat de onvoldoende controlewerkzaamheden op de volgende punten betrekking hebben:

- Onvoldoende systeemgerichte werkzaamheden om de opzet, het bestaan en de werking van de interne beheersingsmaatregelen, waaronder de general IT-controls en application controls¹⁸, bij de controlecliënt vast te stellen. De werkzaamheden die de externe accountant uitvoert zijn veelal gegevensgericht van aard. Dit wordt mede veroorzaakt door onvoldoende kennis over de organisatie en omgeving van de controlecliënt. Indien de externe accountant heeft gepland dat hij wil steunen op een effectieve werking van de interne beheersingsmaatregelen van de controlecliënt, is het van belang dat hij bepaalt welke interne beheersingsmaatregelen relevant zijn voor de controle van de volledigheid van de omzet. Vervolgens dient hij de werking van deze relevante interne beheersingsmaatregelen vast te stellen. Echter, in plaats van vast te stellen dat de controlecliënt een interne beheersingsmaatregel heeft uitgevoerd, toetst de accountant vaak zelf een of meer posten in de administratie. Als gevolg hiervan heeft de accountant uitsluitend over deze posten bij wijze van deelwaarneming zekerheid verkregen en niet over de werking van de interne beheersingsmaatregel.
- Onvoldoende onderbouwing waarom de geselecteerde posten en aantallen representatief zijn voor de toets van de werking van de interne beheersingsmaatregelen.
- Onvoldoende diepgang van de gegevensgerichte cijferanalyses. Bij het uitvoeren van gegevensgerichte werkzaamheden maakt de externe accountant vaak gebruik van gegevensgerichte cijferanalyses. Belangrijk hierbij is dat de externe accountant vooraf een voldoende gedetailleerde verwachting bepaalt en dat hij afwijkingen van deze verwachting nader onderzoekt, voorzien van een toereikende onderbouwing.
- Onvoldoende gegevensgerichte detailcontroles om de volledigheid van de omzet te controleren. Bij de controle van volledigheid van de omzet kunnen voor handel- en productieondernemingen verbanden worden gelegd met andere posten en stromen in de jaarrekening, met gebruik van de geld-goederenbeweging. Uit de verbandscontrole blijkt welke registraties en/of bestanden de accountant op elkaar aansluit. Zo dient bijvoorbeeld de afgifte van de voorraden aan te sluiten op de opboeking van de kostprijs van de omzet. Bij het bepalen welke verbanden er te maken zijn is het belangrijk dat de externe accountant de daadwerkelijke activiteiten van zijn controlecliënt doorgrondt.

Het bovenstaande kan worden geïllustreerd door de volgende voorbeelden uit het onderzoek van de AFM:

General IT-controls

De controlecliënt is een schadeverzekeraar. De schadeverzekeraar maakt gebruik van een geautomatiseerd systeem voor het verzekeringsproces en de financiële administratie. De externe accountant beoordeelt bij de controle de algemene beheersingsmaatregelen van het geautomatiseerde systeem (general IT-controls), waaronder de gebruikersrechten. Deze gebruikersrechten geven aan over welke bevoegdheden de medewerkers van de schadeverzekeraar in het geautomatiseerd systeem beschikken. De externe accountant beoordeelt hierbij onder meer of toereikende functiescheidingen tussen belangrijke functies in het verzekeringsproces aanwezig zijn, wat van belang is voor de betrouwbaarheid van de uit het geautomatiseerd systeem verkregen informatie. Uit het controledossier blijkt dat een groot aantal medewerkers van de schadeverzekeraar toegang heeft tot alle functies in het

¹⁸ Zie voor een toelichting COS 315 A96 en A97.

geautomatiseerd systeem. Hierdoor kunnen deze medewerkers muteren in zowel de polisadministratie, de shadeadministratie, de financiële administratie en de stamgegevens. De externe accountant heeft niet beoordeeld wat de risico's zijn van deze tekortkomingen in de general IT controls, maar concludeert ten onrechte dat deze general IT-controls toereikend zijn opgezet en werken.

Systeemgerichte werkzaamheden

De controlecliënt is een middelgrote transporteur. De externe accountant hanteert een systeemgerichte aanpak voor de controle van de volledigheid van de omzet. Hiertoe heeft de externe accountant gepland om een lijncontrole en een proceduretest uit te voeren om het bestaan en de werking van de interne beheersingsmaatregelen in het verkoopproces vast te stellen. De werkzaamheden die de externe accountant heeft uitgevoerd zijn echter naar hun aard gegevensgerichte detailcontroles, omdat de externe accountant zelf heeft vastgesteld of een opdrachtbrief aanwezig is en of de facturatie aansluit op de opdrachtbrief. De externe accountant heeft niet vastgesteld dat de interne beheersingsmaatregelen van de transporteur aanwezig en voldoende effectief zijn. Dit had hij kunnen doen door te beoordelen of de transporteur intern heeft vastgesteld dat de facturatie aansluit op de opdrachtbrief. De externe accountant concludeert dus ten onrechte dat hij bij de controle van de volledigheid van de omzet kan steunen op interne beheersingsmaatregelen van de transporteur.

Bij de uitvoering van deze werkzaamheden constateert de externe accountant dat hij bij 10 van de 25 beoordeelde opdrachten niet kan vaststellen dat opdrachten volledig zijn gefactureerd, het juiste tarief is gehanteerd en de afwijkingen tussen normkilometers en gereden kilometers binnen de norm blijven. De externe accountant heeft deze uitzonderingen ten onrechte niet nader beoordeeld.

Goederenbeweging

De controlecliënt betreft een handelsbedrijf in eieren, waarbij sprake is van verschillende soorten eieren. Bij de controlecliënt komt het regelmatig voor dat eieren van een duurdere soort worden verkocht voor een lagere prijs als gevolg van overschotten. De externe accountant onderkent het verschuivingsgevaar tussen verschillende eierkwaliteiten als significant risico. Dit verschuivingsgevaar ziet op het effect dat de omzet van het handelsbedrijf mogelijk te laag wordt verantwoord. De externe accountant heeft echter de geplande werkzaamheden 'controle van de goederenbeweging per eiersoort' en 'cijferbeoordeling op de omzet en marge per eiersoort' niet uitgevoerd. De externe accountant heeft wel een goederenbeweging en een margeanalyse op totaalniveau uitgevoerd. Echter, met deze werkzaamheden op totaalniveau verkrijgt de externe accountant geen controle-informatie over de omzet per eiersoort en kan hij materiële verschuivingen tussen de eiersoorten niet ontdekken. De externe accountant heeft met de door hem verrichte werkzaamheden dus geen controle-informatie verkregen over het significante risico 'verschuivingsgevaar' en over de volledigheid van de verantwoorde omzet.

Cijferanalyse

De controlecliënt is een handelsbedrijf in ingezameld textiel. De controlecliënt verwerkt het ingezameld textiel tot verschillende producten met verschillende winstmarges. Het handelsbedrijf verleent kortingen aan afnemers en bij het verwerkingsproces ontstaat afval. Voor de controle van de volledigheid van de omzet verricht de externe accountant een gegevensgerichte cijferanalyse aan de hand van het totaalbedrag aan omzet op basis van het grootboek. De externe accountant heeft echter onvoldoende controle-informatie uit deze cijferanalyse verkregen. De externe accountant heeft namelijk vooraf geen verwachtingen en geen aanvaardbaar verschil van de in de cijferanalyse betrokken gegevens bepaald. Daarnaast heeft de externe accountant de cijferanalyse op een te hoog geaggregeerd niveau uitgevoerd, waardoor geen inzicht is verkregen in de verschillende productgroepen, de verleende kortingen en het

verantwoorde afval. De externe accountant kan met deze werkzaamheden eventuele materiële fouten in de omzetverantwoording niet ontdekken, terwijl deze wel kunnen blijken uit meer gedetailleerde cijferanalyses.

4.1.5. *Controle van het onroerend goed*

Accountants zullen voor het verkrijgen van controle-informatie over het bestaan, de eigendom en de waardering van onroerend goed in het algemeen gegevensgerichte werkzaamheden uitvoeren. De AFM heeft geconstateerd dat externe accountants in te veel accountantscontroles onvoldoende controlewerkzaamheden verrichten ten aanzien van het bestaan, het eigendom en de waardering van onroerend goed om hun accountantsoordeel voldoende te kunnen onderbouwen. Voor het controleren van de waardering van onroerend goed maakt de externe accountant vaak gebruik van een door de accountant of door de controlecliënt ingeschakelde deskundige (taxateur). Als een accountant een deskundige inschakelt of gebruik maakt van de werkzaamheden van een deskundige die de controlecliënt heeft ingeschakeld, dan moet hij de competentie, capaciteiten en objectiviteit van die deskundige beoordelen en evalueren of de werkzaamheden van die deskundige toereikend zijn. De AFM concludeert op basis van haar onderzoeken dat de onvoldoende controlewerkzaamheden op de volgende punten betrekking hebben:

- Inwinnen van inlichtingen zonder daadwerkelijke controlewerkzaamheden te verrichten. Het uitsluitend verzoeken om inlichtingen verschaft gewoonlijk niet voldoende controle-informatie.
- Onvoldoende beoordelen van de redelijkheid van de door de controlecliënt gemaakte (interne) schattingen van de waarde.
- Onvoldoende beoordelen van de deskundigheid en onafhankelijkheid van de door de controlecliënt ingeschakelde taxateur.
- Onvoldoende evalueren of de door de taxateur gebruikte veronderstellingen en methoden redelijk en relevant zijn.
- Onvoldoende evalueren van de door de taxateur gebruikte brongegevens om te bepalen of deze juist en volledig zijn.
- Onvoldoende verrichten van werkzaamheden die zijn gericht het op identificeren van bijzondere waardeverminderingen. De AFM zou dit wel verwachten in het licht van de financiële en economische crisis. Voor de waardering van onroerend goed zal de externe accountant de actuele waarde moeten controleren. Dit kan aan de hand van bijvoorbeeld taxatierapporten, huurcontracten en rendementsberekeningen. Externe accountants zijn onvoldoende kritisch op indicaties van bijzondere waardeverminderingen, zoals een veel lagere WOZ-waarde.
- Onvoldoende uitvoeren van controlewerkzaamheden ten aanzien van bestaan en eigendom van onroerend goed. Om vast te stellen dat het onroerend goed bestaat en in eigendom is van de controlecliënt kan een accountant kadastrale gegevens, WOZ-aanslagen of eventuele andere relevante informatie betrekken waaruit het bestaan en (economisch) eigendom blijkt.

Het bovenstaande kan worden geïllustreerd door de volgende voorbeelden uit het onderzoek van de AFM:

Waardering deskundige/objectiviteit

De controlecliënt is een onroerend goed maatschappij die voor de waardering van haar vastgoedbeleggingen gebruik maakt van een externe taxateur. De externe accountant plaatst vraagtekens bij de objectiviteit van deze taxateur omdat de huidige directieleden van de controlecliënt recentelijk nog werkzaam waren bij deze taxateur. De externe accountant concludeert desondanks, en zonder onderbouwing, dat de objectiviteit van de taxateur toereikend is.

Waardering deskundige/veronderstellingen

De controlecliënt is een schadeverzekeraar die haar kantoorpand waardeert op een actuele waarde van circa € 1 miljoen. Deze waarde is gebaseerd op een taxatie van een door de schadeverzekeraar ingeschakelde taxateur. De externe accountant heeft de taxatiewaarde aangesloten op de jaarrekening. De externe accountant heeft echter niet de redelijkheid van de door de taxateur gebruikte veronderstellingen en methoden beoordeeld. Zo heeft de externe accountant bijvoorbeeld geen inzicht verkregen op welke wijze de waarde is bepaald en of de hierbij gebruikte basisgegevens juist zijn. Het taxatierapport geeft hier ook geen inzicht in. Daarnaast beschikt de externe accountant over de WOZ waarde als indicatie van de waarde van het pand. Deze WOZ waarde bedraagt circa € 0,3 miljoen. De externe accountant heeft echter geen werkzaamheden verricht om het verschil tussen de taxatiewaarde en de WOZ waarde te beoordelen. De externe accountant heeft, nadat de AFM haar bevindingen kenbaar had gemaakt, nadere controlewerkzaamheden verricht. Uit deze werkzaamheden blijkt dat de taxateur onjuiste veronderstellingen had gehanteerd. Door de onjuistheid in de taxatie is sprake van een te hoge waardering van het kantoorpand. De externe accountant concludeert dat hij, indien hij bij de afronding van zijn controle op de hoogte zou zijn geweest van deze afwijking, een controleverklaring met beperking had afgegeven (indien deze afwijking niet was gecorrigeerd). De schadeverzekeraar heeft de fout hersteld in de jaarrekening van het nieuwe boekjaar. De externe accountant heeft DNB geïnformeerd over deze situatie¹⁹.

Inwinnen inlichtingen

De controlecliënt is een bouwbedrijf met vastgoedbeleggingen en grondposities. De externe accountant heeft significante risico's benoemd inzake het bestaan, de eigendom en de waardering van de vastgoedbeleggingen en de grondposities. De externe accountant heeft onvoldoende controlewerkzaamheden uitgevoerd, omdat hij alleen inlichtingen bij de directie van de controlecliënt heeft ingewonnen over het bestaan, het eigendom en de waardering van de vastgoedbeleggingen en de grondposities. De externe accountant heeft dus niet zelfstandig werkzaamheden verricht om de verkregen informatie te toetsen. Zo heeft de externe accountant inzake de waardering van de vastgoedbeleggingen en de grondposities onder meer niet beoordeeld of sprake is van een bijzondere waardevermindering. Dit laatste was juist van belang omdat het bouwbedrijf strategische grondposities heeft ingenomen, waarbij de directie speculeert op een wijziging van het bestemmingsplan. Uit de gesprekken met de directie blijkt echter dat er indicaties zijn dat deze bestemmingswijzigingen niet meer worden verwacht. Dit betekent dat deze grondposities wellicht te hoog zijn gewaardeerd.

4.1.6. Controle van de onderhanden projecten

De AFM heeft geconstateerd dat externe accountants in te veel accountantscontroles onvoldoende controlewerkzaamheden verrichten ten aanzien van de verwerking van opbrengsten en kosten uit hoofde van onderhanden projecten om hun accountantsoordeel voldoende te kunnen onderbouwen. Bij onderhanden projecten gaat het om in opdracht van derden uitgevoerde projecten waarvan de uitvoering nog 'onderhanden' is op balansdatum en zich veelal uitstrekt over meer dan één verslagperiode, zoals in aanbouw zijnde gebouwen en andere infrastructurele werken. Ondernemingen verwerken de opbrengsten en kosten van deze projecten vaak naar rato van de verrichte prestaties. Deze wijze van verwerking, met tussentijdse winstneming tijdens de uitvoering van het project, wordt ook wel de 'percentage of completion' methode genoemd. Deze methode mag uitsluitend worden toegepast indien de onderneming de fasering en tussentijdse winstbepalingen op betrouwbare wijze kan vaststellen. In de verslaggevingsrichtlijnen (RJ-richtlijn 221) is nader uitgewerkt aan welke voorwaarden bij de toepassing

¹⁹ Op grond van artikel 3:88 Wft en de praktijkhandreiking 1104 De wettelijke verplichtingen van de accountant die de jaarrekening of staten controleert van een financiële onderneming of een pensioenfonds.

van deze methode moet worden voldaan. Wanneer niet aan deze voorwaarde is voldaan, is tussentijdse winstverantwoording niet toegestaan en mag de winst pas worden verantwoord wanneer een project is afgerond. Verwachte verliezen moeten ongeacht de toepaste methode onmiddellijk in de winst- en verliesrekening worden verwerkt.

De AFM concludeert op basis van haar onderzoeken dat de onvoldoende controlewerkzaamheden op de volgende punten betrekking hebben:

- Onvoldoende beoordeling of bij de toepassing van de percentage of completion methode de onderneming de tussentijdse winsten inderdaad op betrouwbare wijze kan vaststellen en of daarbij is voldaan aan de voorwaarden zoals gesteld in RJ-richtlijn 221. Deze beoordeling is van belang vanwege de impact van de gekozen methode op het getoonde vermogen en resultaat.
- Onvoldoende beoordeling van de redelijkheid van door de controlecliënt gemaakte schattingen over de omvang van de tussentijdse resultaatneming op onderhanden projecten.
- Onvoldoende beoordeling met betrekking tot de vraag of rekening is gehouden met (verwachte) verliesgevende projecten waaronder mede begrepen de beoordeling of kosten op het juiste project zijn verantwoord. Met het oog op mogelijk verliesgevende projecten moet de externe accountant namelijk tevens vaststellen of kosten op het juiste project zijn verantwoord. Het risico bestaat immers dat, ter voorkoming van het moeten nemen van verlies, kosten die feitelijk betrekking hebben op verliesgevende projecten worden verantwoord op winstgevende projecten.

Het bovenstaande kan worden geïllustreerd door de volgende voorbeelden uit het onderzoek van de AFM:

Tussentijdse winstneming/niet betrouwbare vaststelling resultaten

De controlecliënt is een bouwbedrijf met projecten in de grond-, weg- en waterbouw. Het bouwbedrijf verwerkt de opbrengsten en kosten van deze projecten met toepassing van de ‘percentage of completion’ methode. De externe accountant heeft geconstateerd dat de tussentijdse resultaten op de projecten niet betrouwbaar zijn in te schatten, onder meer omdat de interne beheersing beperkt is en voor- en nacalculaties per project ontbreken. Desondanks concludeert hij, zonder onderbouwing, dat tussentijdse winstneming volgens de ‘percentage of completion’ methode is toegestaan.

Mate van voortgang

De controlecliënt is een bouwbedrijf met grote infrastructuurprojecten. Het bouwbedrijf verwerkt de opbrengsten en kosten van deze projecten met toepassing van de ‘percentage of completion’ methode naar mate van de voortgang van de projecten. In de jaarrekening van het bouwbedrijf staat beschreven op welke wijze de mate van voortgang wordt bepaald. Volgens de jaarrekening wordt de mate van voortgang bepaald op basis van de op balansdatum aan het project bestede kosten in verhouding tot de naar verwachting aan het project totaal te besteden kosten. De externe accountant heeft nagelaten om vast te stellen of het bouwbedrijf de mate van voortgang ook daadwerkelijk op deze wijze heeft bepaald. De externe accountant heeft, tijdens het onderzoek van de AFM, aan de hand van de documentatie in het controledossier moeten constateren dat het bouwbedrijf de mate van voortgang niet op de in jaarrekening omschreven wijze heeft bepaald. In plaats daarvan heeft het bouwbedrijf de mate van voortgang namelijk bepaald op basis van de op balansdatum aan de opdrachtgever gefactureerde termijnen in verhouding tot de naar verwachting voor het project totaal te factureren termijnen. Deze wijze is echter niet geschikt om de mate van voortgang te bepalen. Doordat de externe accountant geen controlewerkzaamheden heeft verricht omtrent de mate van voortgang, heeft hij dit niet eerder geconstateerd.

Verschuivingsrisico's

De controlecliënt is een staalbouwbedrijf met circa 100 bouwprojecten. De externe accountant heeft een significant risico benoemd ten aanzien van de juistheid van de onderhanden projecten. Dit houdt onder meer in dat projectkosten op de juiste projecten worden verantwoord. Om verliezen te maskeren kan het staalbedrijf er belang bij hebben om kosten van verlieslijdende projecten te verschuiven naar winstgevendende projecten. De externe accountant heeft echter geen controlewerkzaamheden verricht om de juistheid van de projectkosten te beoordelen, met uitzondering van het verrichten van een 'bevestigend onderzoek'. De externe accountant kan echter niet aangeven welke specifieke werkzaamheden hij bij dit 'bevestigend onderzoek' heeft uitgevoerd. Volgens de mondelinge toelichting van de externe accountant heeft hij met dit 'bevestigend onderzoek' vastgesteld dat de door de werkplaatschef uitgevoerde interne controle op de arbeidsuren effectief werkt. Dit is echter onvoldoende, omdat niet duidelijk is hoe de externe accountant dit heeft vastgesteld en hiermee ook geen controle-informatie is verkregen over de overige kosten zoals materiaalkosten. De externe accountant heeft geen toereikende controle-informatie verkregen over de werking van deze interne beheersingsmaatregel.

4.1.7. Controle van de financiële activa

De AFM heeft geconstateerd dat externe accountants in te veel accountantscontroles onvoldoende werkzaamheden verrichten ten aanzien van het bestaan en de waardering van financiële activa om hun accountantsoordeel voldoende te kunnen onderbouwen. De accountant zal voor de beoordeling van de waarde van financiële activa over het algemeen gegevensgerichte werkzaamheden uitvoeren, bijvoorbeeld om vast te stellen dat de financiële activa toereikend zijn gepresenteerd en toegelicht in de jaarrekening. De controle van complexe financiële instrumenten, zoals derivaten, is doorgaans een onderwerp waarvoor accountants (waarderings)deskundigen inschakelen. Als een accountant een deskundige inschakelt of gebruik maakt van een deskundige die de controlecliënt heeft ingeschakeld, dan moet hij de competentie, capaciteiten en objectiviteit van die deskundige beoordelen en evalueren of de werkzaamheden van die deskundige adequaat zijn. De AFM heeft in haar rapport van 11 december 2012 over de wettelijke controles bij woningcorporaties voorbeelden opgenomen van situaties waarin de externe accountant geen voldoende en geen geschikte controle-informatie heeft verkregen met betrekking tot derivaten.²⁰ De AFM heeft bij de uitvoering van het onderzoek bij de negen OOB-vergunninghouders soortgelijke bevindingen aangetroffen. De AFM concludeert op basis van haar onderzoeken dat de onvoldoende controlewerkzaamheden op de volgende punten betrekking hebben:

- Onvoldoende vaststellen dat sprake is van afgeleide financiële instrumenten (derivaten) bij de controlecliënt en onvoldoende kennis van RJ 290 (verslaggevingsrichtlijnen voor financiële instrumenten). Hierdoor worden in de accountantscontrole geheel geen controlewerkzaamheden verricht ten aanzien van derivaten.
- Onvoldoende uitvoeren van controlewerkzaamheden ten aanzien van de waardering van derivaten.
- Onvoldoende vaststellen of voldaan wordt aan de strenge voorwaarden om kostprijs hedge accounting toe te passen.
- Onvoldoende uitvoeren van controlewerkzaamheden ten aanzien van indicaties van waardeverminderingen van financiële vaste activa (impairments).
- Onvoldoende uitvoeren van controlewerkzaamheden met betrekking tot de opzet en de werking van de interne beheersing van een door de controlecliënt ingeschakelde serviceorganisatie, in het geval de externe accountant steunt op werkzaamheden die door een serviceorganisatie zijn uitgevoerd (COS 402).

²⁰ Zie voetnoot 7.

Het bovenstaande kan worden geïllustreerd door de volgende voorbeelden uit het onderzoek van de AFM:

Serviceorganisatie

De controlecliënt is een schadeverzekeraar, die voor de administratieve verwerking van de beleggingen en het verrichten van beleggingstransacties gebruik maakt van een serviceorganisatie (vermogensbeheerder). De schadeverzekeraar ontvangt van de accountant van de serviceorganisatie een rapport over de opzet en de werking van de interne beheersing van de serviceorganisatie. De externe accountant van de schadeverzekeraar maakt voor de controle van de beleggingen gebruik van deze rapportage. Uit deze rapportage blijken belangrijke bevindingen ten aanzien van de interne beheersing van de serviceorganisatie. Ook blijkt dat de accountant van de serviceorganisatie in zijn onderzoek enkele vermogensbeheeractiviteiten van de serviceorganisatie niet in zijn onderzoek heeft betrokken. De externe accountant heeft niet beoordeeld of deze bevindingen en bijzonderheden voor hem relevant zijn. Daarnaast heeft de externe accountant niet beoordeeld of de accountant van de serviceorganisatie voldoende deskundig en onafhankelijk is en of de accountant van de serviceorganisatie de voor hem relevante interne beheersingsmaatregelen in zijn controle heeft betrokken. De externe accountant heeft dus niet beoordeeld of hij de rapportage kan gebruiken om voldoende zekerheid te verkrijgen over de verantwoorde beleggingen en de beleggingsopbrengsten.

Renteswaps

De controlecliënt is een transporteur. De transporteur heeft drie renteswaps afgesloten. De negatieve waarde van deze swaps per balansdatum bedraagt circa € 0,3 miljoen. De jaarrekening van de transporteur bevat geen informatie over deze renteswaps. Het is onbekend of de renteswaps zijn verwerkt in de balans. Het niet in de balans verwerken van deze swaps is volgens de verslaggevingsregels uitsluitend mogelijk als de transporteur gebruik maakt van kostprijs hedge-accounting. De externe accountant heeft niet vastgesteld of de transporteur kostprijs hedge-accounting toepast en of de transporteur voldoet aan de strikte voorwaarden voor het toepassen van kostprijs hedge-accounting. Mogelijk is de negatieve waarde van de renteswaps onterecht niet in de balans verwerkt, terwijl dit een materiële impact heeft op het eigen vermogen en het resultaat van de transporteur. De externe accountant heeft dus geen controlewerkzaamheden uitgevoerd om vast te stellen of de swaps juist in de jaarrekening zijn verwerkt.

4.1.8. Beoordeling werkzaamheden andere accountants.

Externe accountants dienen zich actief en kritisch op te stellen ten opzichte van werkzaamheden die zijn verricht door andere accountants. De externe accountants moeten zich verdiepen in de problematiek en de specifieke risico's die daarmee samenhangen, daarop toegespitste instructies geven en moeten zelf vaststellen dat de door andere accountants uitgevoerde werkzaamheden voldoende kritisch zijn uitgevoerd en dat de juiste conclusies zijn getrokken op basis van de bevindingen. In onderstaande tabel 8 heeft de AFM haar bevindingen opgenomen met betrekking tot de toepassing van COS 600. De AFM heeft in 6 van de 21 geselecteerde accountantscontroles (circa 28 procent) ernstige bevindingen geconstateerd in die gevallen waarbij de externe accountants steunen op werkzaamheden die zijn uitgevoerd door andere accountants (in het kader van de groepscontroles).

	COS 600
Aantal geselecteerde accountantscontroles	21
Aantal accountantscontroles met ernstige bevindingen	6
Aantal accountantscontroles met minder ernstige bevindingen	15

Tabel 8 Bevindingen COS 600

De AFM concludeert op basis van haar onderzoeken dat de onvoldoende controlewerkzaamheden op de volgende punten betrekking hebben:

- Onvoldoende beoordeling door de externe accountant of hij in zijn rol van groepsaccountant in staat is om voldoende controle-informatie te verkrijgen om zijn accountantsoordeel te onderbouwen.
- Ontoereikende risicoanalyse van de groep als geheel om vast te stellen welke risico's er in de diverse groepsonderdelen zijn of kunnen worden onderkend.
- Onvoldoende betrokkenheid als groepsaccountant bij de uitvoering van de risicoanalyse van de accountants van de groepsonderdelen.
- Onvoldoende specifieke instructies aan de accountants van de groepsonderdelen.
- Onvoldoende beoordeling van uitgevoerde werkzaamheden van accountants van groepsonderdelen en onvoldoende evaluatie van daaruit blijkende bevindingen voor het accountantsoordeel.

Het bovenstaande kan worden geïllustreerd door het volgende voorbeeld uit het onderzoek van de AFM:

Beoordelen toereikendheid verrichte werkzaamheden

De controlecliënt is een zakelijk dienstverlener. De controlecliënt heeft een deelneming in een ander EU-land die voor 10 procent bijdraagt aan de geconsolideerde omzet. De externe accountant heeft dit groepsonderdeel in het betreffende land als significant aangemerkt en maakt gebruik van een de buitenlandse accountant om voldoende zekerheid te krijgen over dit groepsonderdeel. De externe accountant instrueert hiertoe de buitenlandse accountant om een reguliere controle ('full scope audit') te verrichten. Uit de door de externe accountant van de buitenlandse accountant ontvangen documentatie blijkt echter dat die accountant geen full scope audit heeft verricht, maar dat hij een 'limited review' heeft verricht die slechts bestond uit het inwinnen van inlichtingen en het verrichten van een cijferanalyse. De externe accountant heeft zelfstandig kennis genomen van de specificatie van de onderhanden projecten van het buitenlandse groepsonderdeel en heeft hij een gesprek gevoerd met een bestuurslid van dit groepsonderdeel. De externe accountant heeft echter onvoldoende zekerheid verkregen over de betrouwbaarheid van de jaarcijfers van het buitenlandse groepsonderdeel. Met de verrichte werkzaamheden, die voornamelijk bestaan uit het inwinnen van inlichtingen, verkrijgt de externe accountant niet voldoende zekerheid over de afwezigheid van een materiële fout of over de werking van belangrijke interne beheersingsmaatregelen.

4.1.9. Beoordeling continuïteitsveronderstelling

Wanneer een onderneming haar jaarrekening heeft opgemaakt op grond van een continuïteitsveronderstelling, geeft een onderneming aan dat zij haar bedrijfsactiviteiten in de voorzienbare toekomst kan voortzetten. Een externe accountant zal controle-informatie moeten verkrijgen met betrekking tot de geschiktheid van het door het management hanteren van deze continuïteitsveronderstelling. In tabel 9 heeft de AFM een overzicht opgenomen van de bevindingen over de continuïteitsveronderstelling. De AFM heeft in drie van de twaalf geselecteerde accountantscontroles (25 procent) ernstige bevindingen geconstateerd wanneer de externe accountants beoordelen of de door het bestuur van de entiteit veronderstelde continuïteit van de bedrijfsactiviteiten aanvaardbaar is.

Continuïteitsveronderstelling	
Aantal geselecteerde accountantscontroles	12
Aantal accountantscontroles met ernstige bevindingen	3
Aantal accountantscontroles met minder ernstige bevindingen	9

Tabel 9 Bevindingen continuïteitsveronderstelling

De AFM concludeert op basis van haar onderzoeken dat de onvoldoende controlewerkzaamheden vaak op de volgende punten betrekking hebben:

- Onvoldoende controlewerkzaamheden om vast te stellen of de continuïteitsveronderstelling van de controlecliënt terecht is toegepast of dat sprake is van indicaties die twijfel kunnen doen ontstaan over het vermogen van een controlecliënt om haar continuïteit te handhaven. Indien de accountant op basis van verkregen controle-informatie twijfels heeft, moet hij vaststellen wat dit voor gevolgen heeft voor zijn controleverklaring.
- Onvoldoende controlewerkzaamheden in geval sprake is van negatieve indicaties ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling. De externe accountant beoordeelt niet altijd in voldoende mate de inschattingen van het management, veronderstellingen die ten grondslag liggen aan de prognoses, afspraken met externe financiers, toekomstige orderportefeuilles, liquiditeit en solvabiliteit van de controlecliënt.

Het volgende voorbeeld uit het onderzoek van de AFM illustreert ernstige bevindingen die de AFM heeft geconstateerd:

Aanwijzingen gerede twijfel

De controlecliënt is een middelgroot bouwbedrijf dat haar jaarrekening heeft opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling. De externe accountant onderkent het risico dat het bouwbedrijf beschikt over onvoldoende liquiditeit. De externe accountant heeft hierover een bespreking met de juridisch adviseur van het bouwbedrijf gevoerd. Uit het verslag van deze bespreking blijkt dat de juridisch adviseur de faillissementsrisico's van het bouwbedrijf heeft beoordeeld. Uit deze beoordeling volgt dat het bouwbedrijf meerdere moeilijk te innen vorderingen heeft op dochtervennootschappen en dat bij een potentieel faillissement van één van deze dochtervennootschappen de continuïteit van het bouwbedrijf in gevaar komt. De externe accountant concludeert louter op basis van deze werkzaamheden dat de continuïteit van het bouwbedrijf niet in gevaar is, zonder daarbij een nadere onderbouwing te geven. De externe accountant heeft dus geen nadere controlewerkzaamheden verricht, zoals het analyseren van de laatst beschikbare tussentijdse financiële overzichten, het beoordelen van financieringsovereenkomsten van de dochtervennootschappen en het beoordelen van prognoses van de dochtervennootschappen.

4.2. Stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking

Uit het onderzoek van de AFM blijkt dat het stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking bij alle negen onderzochte OOB-vergunninghouders op onderdelen tekortschiet. Hierdoor waarborgen deze accountantsorganisaties in onvoldoende mate dat de af te geven of afgegeven controleverklaringen juist zijn en voldoende zijn onderbouwd. In de paragrafen 4.2.1. en 4.2.2. worden de belangrijkste bevindingen van de AFM op het niveau van het stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking toegelicht.

4.2.1. De opzet en werking van het stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking

Het stelsel van kwaliteitsbeheersing bevat alle procedures, standaarden en beschrijvingen van een accountantsorganisatie die ten doel hebben dat de wet- en regelgeving wordt nageleefd. Veelal is het stelsel van kwaliteitsbeheersing beschreven in een (digitaal) handboek. De kwaliteitsbewaking heeft als doel te waarborgen dat het stelsel van kwaliteitsbeheersing wordt nageleefd binnen de accountantsorganisatie. Een voorwaarde daarbij is dat het stelsel van kwaliteitsbeheersing toetsbaar en reconstrueerbaar functioneert, zodat personen binnen de accountantsorganisatie die zijn belast met

kwaliteitsbewaking - en ook de AFM - kunnen toetsen of het stelsel ook in de praktijk werkt of heeft gewerkt.

Opzet van het stelsel van kwaliteitsbeheersing

Uit het onderzoek van de AFM blijkt dat meerdere OOB-vergunninghouders geen dan wel onvoldoende duidelijke procedures, standaarden en beschrijvingen in hun stelsel van kwaliteitsbeheersing hebben opgenomen ten aanzien van de onderstaande onderwerpen:

- De toetsingscriteria voor het uitvoeren van een opdrachtgerichte kwaliteitsbeoordeling (OKB) bij wettelijke controles die de accountantsorganisatie uitvoert bij niet-OOB-controlecliënten. Deze zijn niet altijd voldoende concreet waardoor bij toetsing aan de criteria in gelijke gevallen soms wel en soms niet tot een OKB wordt besloten.
- Het vastleggen van alle relevante overwegingen die aan de uitkomst van de OKB ten grondslag liggen.
- De afsluiting en archivering van elektronische dossiers en hardcopy dossiers. Het ontbreken van een procedure heeft tot gevolg dat dossiers niet uiterlijk twee maanden na ondertekening van de controleverklaring worden afgesloten.
- De uitvoering van de controle van afgeleide financiële instrumenten (derivaten). Het ontbreken van een standaard voor de controle van derivaten en de beschikbaarheid van specialistische kennis heeft tot gevolg dat externe accountants in meerder accountantscontroles onvoldoende aandacht besteden aan de juiste verwerking en presentatie van derivaten in de jaarrekening van de controlecliënt.
- Het zonodig advies vragen door externe accountants aan andere vakbekwame personen ten behoeve van de uitvoering van de wettelijke controle (consultatieprocedure). De situaties waarin externe accountants verplicht zijn advies te vragen zijn (te) beperkt en onvoldoende concreet. Hierdoor wordt in gelijke gevallen niet op gelijke wijze geconsulteerd.
- Het in bepaalde omstandigheden verplicht moeten inschakelen van IT-deskundigheid.

Waarborgen van de naleving van het stelsel van kwaliteitsbeheersing

Uit het onderzoek van de AFM blijkt dat meerdere OOB-vergunninghouders in onvoldoende mate hebben gewaarborgd dat de interne procedures worden nageleefd ten aanzien van de onderstaande onderwerpen:

- Het toepassen van de standaard voor de uitvoering van wettelijke controles. Het naleven van de standaard is een belangrijke waarborg die ervoor zorgt dat externe accountants de controle in overeenstemming met regels voor vakbekwaamheid verrichten. Een standaard biedt handvatten voor de externe accountant voor de juiste toepassing van de controlestandaarden. Accountants hebben door het niet toepassen van de standaard nagelaten vereiste controlewerkzaamheden uit te voeren.
- Het zonodig advies vragen door externe accountants aan andere vakbekwame personen ten behoeve van de uitvoering van de wettelijke controle. Accountantsorganisaties zien er niet of onvoldoende op toe dat daadwerkelijk advies wordt gevraagd in situaties waarin zij dat hebben voorgeschreven.
- Het uitvoeren van OKB's. Accountantsorganisaties beoordelen niet toetsbaar en reconstrueerbaar de kwaliteit en diepgang van de OKB's.
- Het uitvoeren van periodieke interne reviews. Accountantsorganisaties bewaken niet of onvoldoende of aanwijzingen aangaande de controle die zijn gegeven door interne reviewers bij de controle van het volgende boekjaar daadwerkelijk zijn opgevolgd.
- De werkzaamheden van de compliance officer. De compliance officer ziet toe op de naleving van de bij en krachtens de Wta gestelde regels en voert de werkzaamheden uit die daarvoor benodigd

zijn. Accountantsorganisaties bewaken niet of onvoldoende dat compliance officers de betreffende werkzaamheden uitvoeren.

Evaluatie van het stelsel van kwaliteitsbeheersing

De accountantsorganisatie is wettelijk verplicht om het stelsel van kwaliteitsbeheersing jaarlijks te evalueren en naar aanleiding hiervan maatregelen te nemen om het stelsel zonodig aan te passen. Uit het onderzoek van de AFM blijkt dat vier OOB-vergunninghouders hun stelsel van kwaliteitsbeheersing in onvoldoende mate hebben geëvalueerd.

Oprichting van kwaliteitsbeoordelingen (OKB's)

De OKB is een belangrijk wettelijk voorgeschreven instrument dat de kwaliteit van de uitgevoerde wettelijke controles moet bewaken. De OKB is verplicht voor accountantscontroles bij OOB's en voor de door de accountantsorganisatie aangewezen accountantscontroles bij niet-OOB's. De externe accountant mag niet eerder zijn controleverklaring afgeven dan nadat de OKB'er heeft bepaald dat door de externe accountant verrichte controlewerkzaamheden voldoende zijn geweest om zijn controleverklaring te onderbouwen. Met het uitvoeren van een OKB wordt de kwaliteit van de uitgevoerde wettelijke controle bewaakt en wordt de controle waar nodig gecorrigeerd voordat de accountantsverklaring wordt afgegeven.

Uit het onderzoek van de AFM blijkt dat bij meerdere OOB-vergunninghouders de overwegingen van de OKB'er in onvoldoende mate worden vastgelegd. Op grond van de interne procedure van een van deze accountantsorganisaties is een OKB'er alleen verplicht om de overwegingen vast te leggen bij een negatieve beoordeling. Bij een andere organisatie is een onderbouwing van het oordeel in alle gevallen verplicht, maar wordt in de praktijk een positieve beoordeling door de OKB'er niet onderbouwd. Op deze wijze is het volledige oordeel van de OKB'ers niet toetsbaar en reconstrueerbaar. Verder blijkt dat externe accountants bij meerdere OOB-vergunninghouders de controleverklaring eerder hebben gedateerd dan nadat de OKB, voor zover deze is vereist, is voltooid.

In tabel 10 is een verband gelegd tussen de aard van de bevindingen op de accountantscontroles en of al dan niet een OKB op deze accountantscontroles is uitgevoerd. In 22 van de 31 (circa 70 procent) geselecteerde accountantscontroles waarbij de negen OOB-vergunninghouders een OKB hebben uitgevoerd, heeft de AFM ernstige bevindingen bij de accountantscontrole. In deze gevallen heeft de OKB dus niet kunnen voorkomen dat het accountantsoordeel met onvoldoende controle-informatie is onderbouwd. De AFM heeft in haar onderzoeken ernstige tekortkomingen in de accountantscontrole vastgesteld die de OKB'ers niet hebben gesignaleerd. Dit betekent dat de uitgevoerde OKB's onvoldoende kritisch en onvoldoende diepgaand zijn uitgevoerd.

	OKB	Periodieke interne review	OKB en periodieke interne review	Geen van beide
Aantal geselecteerde accountantscontroles	31	16	9	9 ²¹
Aantal accountantscontroles met ernstige bevindingen	22	12	6	7
Aantal accountantscontroles zonder ernstige bevindingen	9	4	3	2

Tabel 10 Overzicht OKB en periodieke interne review

Periodieke interne reviews

Eén van de instrumenten waarvan bij de evaluatie gebruik kan worden gemaakt is het uitvoeren van een periodieke interne review van uitgevoerde en afgeronde controleopdrachten. De periodieke interne review is bedoeld om te toetsen of de externe accountant bij de uitvoering van zijn accountantscontrole de van toepassing zijnde wet- en regelgeving heeft nageleefd. Daarbij beoordeelt de accountantsorganisatie periodiek van haar accountants een of meer controledossiers. Uit het onderzoek van de AFM blijkt dat twee OOB-vergunninghouders hebben nagelaten om periodieke interne reviews uit te voeren voor wettelijke controles.

In de bovenstaande tabel 10 is een verband gelegd tussen de aard van de bevindingen op de accountantscontroles en of al dan niet een periodiek interne review is uitgevoerd. In 12 van de 16 (circa 75 procent) geselecteerde accountantscontroles waarbij de negen OOB-vergunninghouders een periodieke review hebben uitgevoerd, heeft de AFM eveneens ernstige bevindingen bij de accountantscontrole. In deze gevallen hebben de accountantsorganisaties dus niet achteraf gedetecteerd dat het accountantsoordeel met onvoldoende controle-informatie is onderbouwd.

Afsluiten van controledossiers

Een externe accountant dient uiterlijk twee maanden na de ondertekening van de controleverklaring alle gegevens en bescheiden op te nemen in het controledossier en het controledossier te hebben afgesloten. Deze regel is er om te voorkomen dat na afronding van de wettelijke controle nog wijzingen in het dossier worden aangebracht. De controlewerkzaamheden moeten volledig zijn verricht en gedocumenteerd voordat de controleverklaring wordt afgegeven. Het elektronisch dossier is binnen accountantsorganisaties leidend en de waarborgen zijn veelal rondom dit dossier ingericht. Meerdere OOB-vergunninghouders hebben er niet voor gezorgd dat hardcopy dossiers tijdig zijn afgesloten. Dit komt omdat in het stelsel van kwaliteitsbeheersing geen procedure is opgenomen die dit waarborgt.

4.2.2. Het toezicht op de naleving door de beleidsbepalers en de compliance officer.

Accountantsorganisaties die wettelijke controles verrichten bij OOB's zijn verplicht om een compliance officer en een plaatsvervanger te benoemen. De compliance officer heeft een belangrijke rol bij het

²¹ Op drie controledossiers is een quick scan of externe review uitgevoerd. Deze kwaliteitsmaatregelen hebben niet de status van OKB of periodieke interne review.

beheersen van het risico dat de accountantsorganisatie en haar medewerkers wet- en regelgeving niet naleven. Hij draagt daarmee bij aan de kwaliteit van de accountantscontrole en de beheersing van het reputatierisico van de accountantsorganisatie. Daarmee is de compliance officer een belangrijk aanspreekpunt voor de beleidsbepalers en voor de AFM als toezichthouder. De accountantsorganisatie is verplicht een plaatsvervangend compliance officer aan te wijzen.

Uit het onderzoek van de AFM blijkt dat één OOB-vergunninghouder geen plaatsvervangend compliance officer heeft aangewezen. Verder blijkt dat bij meerdere OOB-vergunninghouders de beleidsbepalers zich onvoldoende hebben laten informeren door de compliance officer. Zo ontbreken schriftelijke rapportages waarin de compliance officer verantwoording aflegt over zijn werkzaamheden. Hierdoor zijn de beleidsbepalers niet volledig geïnformeerd over de werking van het stelsel van kwaliteitsbeheersing.

5 Kwaliteitsmaatregelen OOB-vergunninghouders

De negen OOB-vergunninghouders onderkennen de noodzaak om fundamentele verbeteringen in hun organisaties door te voeren. De AFM heeft de negen OOB-vergunninghouders gevraagd om gepaste herstelmaatregelen te nemen ten aanzien van de accountantscontroles met bevindingen en om verbetermaatregelen te nemen die herhaling in de toekomst voorkomen. Uit de gesprekken die de AFM heeft gevoerd met de negen OOB-vergunninghouders bleek dat zij openstaan voor het nemen van verdergaande kwaliteitsmaatregelen. De AFM heeft de accountantsorganisaties in dit kader gevraagd om een gedegen analyse te maken van de oorzaken die ten grondslag liggen aan de tekortkomingen in de kwaliteit van de door de AFM onderzochte accountantscontroles. Gedurende 2013 zal de AFM de implementatie van de herstelmaatregelen en kwaliteitsmaatregelen van de OOB-vergunninghouders nauwlettend monitoren.

In de paragrafen 5.1. tot en met 5.3. zijn de maatregelen beschreven die de negen OOB-vergunninghouders hebben opgenomen in de herstel- en verbeterplannen die zij aan de AFM hebben toegestuurd naar aanleiding van de bevindingen van de AFM. Deze maatregelen zijn erop gericht om de toon aan de top, waaronder de bedrijfscultuur, het stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking en de kwaliteit van de externe accountant te versterken. De AFM is van mening dat meer aandacht voor deze factoren binnen accountantsorganisaties een positieve invloed heeft op de kwaliteit van de accountantscontrole.

5.1. Maatregelen ter verbetering van de toon aan de top

De beleidsbepalers van de negen OOB-vergunninghouders zijn spoedig na afronding van de onderzoeken van de AFM bij hun accountantsorganisatie overgegaan tot het opstellen van herstel- en verbeterplannen. Deze plannen zijn toegestuurd aan de AFM. Belangrijk is dat uit deze plannen duidelijk naar voren komt dat de beleidsbepalers **het belang van kwaliteit** binnen hun organisatie onderkennen en hun maatregelen daarop richten. De AFM heeft dit ook geconstateerd in de gesprekken die zij met de beleidsbepalers heeft gevoerd. De beleidsbepalers geven aan **meer betrokken** te willen zijn bij de uitvoering van de accountantscontroles binnen hun organisatie.

Twee OOB-vergunninghouders hebben bepaald dat de kwaliteit van de uitgevoerde accountantscontroles een belangrijker rol gaat spelen bij de **beoordeling van externe accountants**.

5.2. Maatregelen ter verbetering van het stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking

Vijf van de negen OOB-vergunninghouders voeren aanpassingen door in hun **controlepraktijk** of onderzoeken de mogelijkheden daartoe met het oog op de verhoging van de kwaliteit van hun accountantscontroles. Dit doen zij onder meer door het treffen van (veelal een selectie uit) de volgende maatregelen:

- Het concentreren van de controlepraktijk door het clusteren van locaties van waaruit wettelijke controles mogen worden verricht.
- Het versterken van de bezetting van de controlepraktijk.
- Het beëindigen van wettelijkecontroleopdrachten.
- Het uitvoeren van kwantitatieve en kwalitatieve analyses van opdrachtportefeuilles, teamopbouw, bestede uren en typen opdrachtgevers/branches.

- Het verbeteren van de standaard voor het uitvoeren van (wettelijke) controles.
- Het vastleggen van de rol van tweede controlebevoegde accountant ter ondersteuning van de externe accountant op een accountantscontrole.

Zeven van de negen OOB-vergunninghouders voeren aanpassingen door in **de procedures, beschrijvingen en standaarden** zoals opgenomen in het stelsel van kwaliteitsbeheersing. Deze aanpassingen hebben onder meer betrekking op de volgende onderwerpen:

- Het in overeenstemming brengen van het kwaliteitshandboek met de geldende wet- en regelgeving en de praktijk van de accountantsorganisatie.
- Het opnemen *c.q.* aanpassen van de procedures over de afsluiting en archivering van hardcopy dossiers en elektronische dossiers.
- Het uitbreiden van het aantal verplichte consultatiemomenten (inhoudende dat zonodig advies wordt gevraagd door externe accountants aan andere vakbekwame personen).

Zes van de negen OOB-vergunninghouders versterken de **OKB-procedure** of onderzoeken de mogelijkheden daartoe. Zij passen hun stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking aan om te borgen dat de OKB's met meer kwaliteit en diepgang worden uitgevoerd. Dit doen zij onder meer door het treffen van (veelal een selectie van) de volgende maatregelen:

- Het aanpassen van de OKB-vragenlijsten.
- Het aanscherpen van de eisen die aan OKB'ers worden gesteld.
- Het verzorgen van trainingen en instructies aan OKB'ers.
- Het voeren van jaarlijkse evaluatiegesprekken met OKB'ers.
- Het centraal aanwijzen van onderwerpen *c.q.* risicogebieden waarop OKB's betrekking moeten hebben.
- Het centraal beoordelen van de OKB-uitkomsten vóórdat de externe accountants hun controleverklaring afgeven.
- Het centraal toezien op de naleving van de OKB-procedure.

Acht van de negen OOB-vergunninghouders passen hun stelsel van kwaliteitsbeheersing en -bewaking aan om te borgen dat de **periodieke interne reviews** met meer kwaliteit en diepgang worden uitgevoerd op afgeronde accountantscontroles. Dit doen zij onder meer door het treffen van (veelal een selectie van) de volgende maatregelen:

- Het aanpassen van de reviewvragenlijsten.
- Het uitvoeren van periodieke interne reviews op structurele basis.
- Het uitvoeren van periodieke interne reviews op specifieke onderdelen of thema's van een accountantscontrole.
- Het voeren van jaarlijkse evaluatiegesprekken met interne reviewers.
- Het aanpassen van de normering en weging van de uitkomsten van de periodieke interne reviews.
- Het centraal beoordelen van de uitkomsten van reviews vóórdat deze aan de externe accountants worden teruggekoppeld.

Vijf van de negen OOB-vergunninghouders **versterken de rol van de compliance officer** dan wel onderzoeken de mogelijkheden daartoe. Dit doen zij door het treffen van (veelal een selectie van) de volgende maatregelen:

- Het versterken van de bezetting van de afdelingen compliance en vaktechniek.
- Het rapporteren door de compliance officer aan de beleidsbepalers over de naleving van de OKB-procedure.
- Het versterken van het toezicht op de werkzaamheden die de compliance officer en zijn medewerkers uitvoeren.

- Het benoemen van een plaatsvervangend compliance officer.

Drie van de negen OOB-vergunninghouders zullen ook overgaan tot het jaarlijks **evalueren van het stelsel van kwaliteitsbeheersing**.

Twee OOB-vergunninghouders nemen maatregelen met betrekking tot het **sanctiebeleid**. Dit doen zij door het treffen van de volgende maatregelen:

- Het opnemen in de schendingenregistratie van dossierovertredingen die zijn geconstateerd in de periodieke interne reviews.
- Het introduceren van een sanctiebeleid voor de gehele organisatie.

5.3. Maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van de externe accountant

Zeven van de negen OOB-vergunninghouders hebben zelf een **beoordeling van hun accountantscontroles** uitgevoerd. Zij hebben de volgende maatregelen getroffen:

- Het integraal beoordelen van alle accountantscontroles die de AFM heeft onderzocht of waarbij de AFM ernstige bevindingen had. Ten aanzien van deze controles hebben de OOB-vergunninghouders herstelmaatregelen genomen, zoals het uitvoeren van aanvullende controlewerkzaamheden om alsnog voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen of het herstellen van de jaarrekening.
- Het onderzoeken van de AFM-bevindingen met een mogelijk structureel karakter binnen de cliëntenportefeuille ("olievlekwerking"), bijvoorbeeld met betrekking tot kostprijs hedge-accounting en de verwerking van financiële instrumenten in de jaarrekening.
- Het bewerkstellingen dat de controlecliënt de jaarrekening heeft aangepast.

Zes van de negen OOB-vergunninghouders hebben **maatregelen jegens de externe accountant** genomen die verantwoordelijk was voor de uitvoering van een door de AFM beoordeelde accountantscontrole. Het betreft de volgende maatregelen:

- Het voeren van een gesprek met de externe accountant over zijn professioneel-kritische instelling en het behouden van een gepaste afstand tot de controlecliënt.
- Het uitvaardigen van een schriftelijke waarschuwing jegens de externe accountant.
- Het uitschrijven van één of meer externe accountants uit het openbare register van de AFM.
- Het geven van aanwijzingen aan één of meer externe accountants dat zij voldoende betrokkenheid hebben bij de uitvoering van de accountantscontroles.

Vijf van de negen OOB-vergunninghouders investeren in het vergroten van de **kennis en vaardigheden** van hun externe accountants. Dit doen zij door het treffen van de volgende maatregelen:

- Het verzorgen van trainingen en vaktechnische bijeenkomsten voor externe accountants.
- Het uitvaardigen van praktijkhandreikingen, onder andere met betrekking tot de professioneel-kritische instelling, de planningsfase, de waardering van vastgoed en kostprijs hedge-accounting.

Drie van de negen OOB-vergunninghouders nemen maatregelen om de **betrokkenheid van de externe accountant** bij de uitvoering van accountantscontroles te vergroten. Dit doen zij door het treffen van de volgende maatregelen:

- Het aanscherpen van de eisen die aan de externe accountant en zijn controleteam worden gesteld en het nauwkeuriger definiëren van zijn taken en verantwoordelijkheden.
- Het verplicht aanwezig zijn van de externe accountant bij belangrijke besprekingen met de leden van zijn controleteam over de accountantscontrole.

Autoriteit Financiële Markten
T 020 797 2000 | F 020 797 3800
Postbus 11723 | 1001 GS AMSTERDAM

www.afm.nl

De tekst in dit rapport is met zorg samengesteld en is informatief van aard. U kunt er geen rechten aan ontlenen. Door besluiten op nationaal en internationaal niveau is het mogelijk dat de tekst niet langer actueel is wanneer u deze leest. De Autoriteit Financiële Markten (AFM) is niet aansprakelijk voor de eventuele gevolgen – zoals geleden verlies of gederfde winst – ontstaan door acties ondernomen naar aanleiding van dit rapport.

Amsterdam, 21 maart 2013